

SALGÓTARJÁN, 1919.

Balázs József őrnagy

Ismeretes, hogy a Magyar Tanácsköztársaságnak a szomszédos kommunistaellenes kisantant hatalmakkal szemben viselt honvédő háborúja — a hadműveletek irányát, jellegét és eredményeit tekintve — több szakaszra tagozódik,¹ amelyek közül a Vörös Hadsereg júniusi hadjárata a legkiemelkedőbb. Losonc, Rimaszombat, Léva, Érsekújvár, Kassa, Zólyom, Rozsnyó és Eperjes, mintegy 2835 négyzetkilométer nagyobbrészt magyarlakta terület felszabadítása, az intervenció cseh és román haderő összefüggő arcvonalának kettévágása, a Szlovák Tanácsköztársaság kiáltása egy-egy állomása volt a Vörös Hadsereg északi diadalútjának. A Vörös Hadsereg lépésről-lépésre haladt előre hadászati célja felé.²

A hadműveletek nagyszerűsége, a vezetés merészsége és rugalmassága, a csapatok cselekvési egysége és átütő ereje, a fegyvernemek ragyogó együttműködése és a proletárharcosok példátlan hősiessége ámulatba ejtette a proletárdiktatúra halálos ellenségeit is. Peroutka, cseh kormánypárti politikus és publicista szerint „a Vörös Hadsereg csapatai úgy hatoltak be a cseh frontba, mint a kés a vajba”³ és „a győzelmes felvidéki hadjáratot a francia, csehszlovák, sőt még a japán vezérkari iskolákban is mintapéldaként tanították.”⁴

Nem szabad azonban elfelejteni, hogy a Vörös Hadsereg júniusi általános ellentámadása abból a sikersorozatból bontakozott ki, amelyet a vörös csapatok május hónapban a salgótarjáni, egri és a miskolci védőszakaszban szívós és elkeseredett küzdelemben harcoltak ki. Helyes törek-

¹ A Vörös Hadsereg történetének periodizációjára nézve egységes és hivatalos álláspont még nem alakult ki. A Vörös Hadsereg történetét a következő szakaszokra helyes tagolni: 1. 1919 III. 21—IV. 15.: a Vörös Hadsereg felállítása, átszervezése és szolgálata a demarkációs vonalakon; 2. IV. 16—V. 1.: a románok támadása, a Vörös Hadsereg visszavonulása a Tisza és a Sajó mögé; 3. V. 2—V. 29.: a csehek általános támadása, a májusi fordulat, a hadsereg újjászervezése, a Vörös Hadsereg salgótarjáni és miskolci ellencsapása (ez utóbbit a feldolgozások helytelenül már a Vörös Hadsereg általános ellentámadásának tekintik); 4. V. 30—VI. 23.: a Vörös Hadsereg északi általános ellentámadása; 5. VI. 24—VII. 19.: a Vörös Hadsereg északi visszavonulása, felkészülés a tiszántúli támadáshoz; 6. VII. 20—VIII. 1.: a Vörös Hadsereg tiszántúli támadása, veresége, visszavonulása és felbomlása. — Bj.

² Hadászati cél: a szomszédos burzsoá államok támadásának visszaverése, a magyarlakta területek felszabadítása, a nemzetiségek forradalmi proletariátusának fegyveres megsegítése — egy erős Szövetséges Tanácsköztársaság megteremtése érdekében. — Rákosi-per. Szikra, 1950, 315—316., 348. o.

³ Idézi Rákosi Máttyás. Rákosi-per. Szikra 1950, 424—425. o.

⁴ Nagy Kálmán: Stromfeld Aurél, a magyar Vörös Hadsereg vezérkari főnöke. — Századok 85. évf., 1951., 213. o. (Forrásmegjelölés nélkül.)

vés tehát, ha a marxista történetírás az északi ellentámadás eseményeinek, jelenségeinek és eredményeinek értékelésével sokat foglalkozik, helytelen azonban, hogy történéseink és hadtörténéseink a május 2-től május 29-ig terjedő időszak katonai kérdéseivel keveset törődnek. Történetírásunk, bár mindúntalan hangsúlyozza Salgótarján védelmének és a Vörös Hadsereg ellencsapásának jelentőségét, néhány általános és közismert megállapításnál, magyarázatnál mégsem megy tovább. E tanulmánynak éppen ezért az a célja, hogy a Vörös Hadsereg északi arcvonalának katonai eseményeit (május 2-től május 29-ig) megengedhető részletességgel ismertesse és az egyéb eddig még ismeretlen, vagy már ismert, de vitatott kérdésekben helyes megoldást keressen és találjon.

A 80. dandár védelmi harcával, a 6. hadosztály ellencsapásával, a csehek kisterenyei előretörésével, valamint a megerősített 80. dandár ellencsapásával „Salgótarján 1919” címmel a tanulmány első része foglalkozik. Az 5. hadosztály védelmi harcait, az 1. hadosztály miskolci ellencsapását, valamint az északi hadjárat főcsapásának irányában támadó 3. hadtest felkészülését a tanulmány második része („Miskolc 1919”) mutatja be.

1. Ellenséges és saját helyzet március 21-től május 1-ig.

Ausztria-Magyarországnak az első imperialista világháborúban Németország oldalán elszenvedett katonai veresége a monarchia nemzeti-ségi politikájának csúfos kudarcához vezetett. Ausztria-Magyarország nemzetiségei elérkezettnek látták az időt ahhoz, hogy a monarchia erőszakkal összetartott nemzeti-ségi államrendszeréből kitépjék magukat és állami önállóságukat, nemzeti függetlenségüket megteremtsék. Tehették ezt azért is, mert az antanthatalmak, hogy imperialista nagyhatalmi céljaikhoz az osztrák-magyar monarchia testén keresztül közelebb kerüljenek, a csehek, szlovákok, románok, szerbek és horvátok nemzeti törekvésüket szívesen támogatták.

Igy tehát az antanthatalmak támogatásával és a cseh-szlovák nép nemzeti függetlenségi mozgalmának eredményeképpen jött létre Csehszlovákia 1918 október végén. S hogy Csehszlovákia burzsoá demokratikus köztársaság lett — nem véletlen jelenség. Ennek többek között az az oka, hogy az egyébként haladó és helyes, jóval az 1914-es világháborút megelőző időben kibontakozó cseh nemzeti mozgalom vezetését az ellenforradalmivá vedlett liberális burzsoázia ragadta magához. A cseh burzsoázia például nagyon jól értett ahhoz, hogy a cseh nemzeti öntudat felébresztésében és táplálásában hatékony szerepet betöltő „Sokol” sport- és kultúregyesületekben a nekik megfelelő politikai és eszmei vonalat érvényesítsék. Masaryk és a „pokrokárok” (haladók), amikor megnyergelték a dolgozó tömegek nemzeti érzését és haladó mozgalmát, a hatalomra törekedtek. Tevékenységük reakciós vonására rámutat az is, hogy a cseh és a szlovák nemzet egy államban való egyesülésének kérdésében burzsoa nagyképűséggel a népek önrendelkezési jogára hivatkoztak, mégis a szlo-

vák nép megkérdezése nélkül döntöttek. Még a pittsburgi cseh-szlovák megegyezés⁵ megerősítésére a Szlovák Nemzeti Tanács 1918 október 30-án Turócszentmártonban megtartott ülésének szociális összetétele sem fejezi ki azt, hogy Szlovákiának Csehországhoz való csatlakozása valóban a népek önrendelkezésének elve alapján, a szlovák nép, a szlovák dolgozók meghallgatásával és beleegyezésével történt volna.⁶

Persze, a cseh burzsoázia ezzel egyáltalán nem törődött, s hogy a „jogi megállapodás“-nak érvényt szerezzen, lépésről-lépésre szállta meg az ország északnyugati és északkeleti területeit. December 21-én már az antant is elismerte a csehek „területilletékességét“ s a „határ“ a két ország között a Duna—Ipoly—Rimaszombat—Ung—Uzsok vonala lett.

A cseh burzsoázia mégsem érezte biztonságosnak helyzetét. Hiába élvezte a forradalom árulóinak, a jobboldali szociáldemokraták segítségét — a proletárforradalom szele erősen nyugtalanította. A négy évig pusztító világháború a csehszlovák lakosságot is éppen úgy kimerítette, kifosztotta és tönkretette, mint a magyar dolgozókat. Elelem nem volt és nagy hiány mutatkozott a legszükségesebb közszükségleti cikkekben is. Felél a háború mindent, ami mégis megmaradt, az a spekuláció feneketlen csatornáiban tűnt el. Nyomorgott a munkás, nélkülözött a paraszt. Mindketten kiutat kerestek, s mindketten az „orosz testvérek“ példáját akarták követni. A forradalmi hangulat erősödött. Kitűnt ez a cseh nemzetvédelmi miniszternek a belügyminiszterhez küldött tájékoztatójából is, mert mint mondotta, a bolsevizmusnak Csehszlovákiában is termékeny talaja van és a forradalmi mozgalom különösen a határszéleken és Szlovákiában „fenyegető méreteket“ ölt.⁷ Persze nem véletlenül.

Sztálin elvtárs a „Pravda“ 1918 december 15-i számának „Keletről jön a fény“ című vezércikkében a Nagy Októberi Szocialista Forradalom és az azt követő események nemzetközi hatásával kapcsolatosan a következőket írta:

„Mondanunk sem kell, hogy mindez ki fog hatni Nyugat elnyomott népeire és elsősorban Ausztria-Magyarország népeire, amelyek egyelőre még burzsoá nemzeti szabadságmozgalom időszakában vannak, de az események hatására máris az imperializmus ellen folyó harc szakaszába lépnek...“

⁵ „Az 1918 május 30-i pittsburgi egyezményt nem a szlovák nép, sőt még csak nem is a szlovák burzsoázia, hanem Masaryk és az Amerikában élő cseh-szlovák burzsoázia kötötte. — A Magyar Tanácsköztársaság hősi küzdelmeiről. (Oláner Vladimír tanulmánya.) Szikra, 1954., 199. o.

⁶ Az ülésen a szlovák nép 103 „képviselője“ vett részt: 5 bankigazgató, 2 gyáros, 4 nagybirtokos, 2 nagykereskedő, 1 nyomdaigazgató, 2 „vállalkozó“, 3 „polgár“, 4 kereskedő, 14 evangélikus lelkész, 6 katolikus pap, 15 ügyvéd, 4 orvos, 3 építész, 1 gyógyszerész, 2 igazgató (?), 14 hivatalnok, 1 képviselő, 1 tanító, 6 egyetemi hallgató, 1 művezető, 1 technikus, 1 borbély, 1 tímár, 1 kályhás, 1 nyomdász és 7 földműves. — Szviezsényi Zoltán: Hogyan veszett el a Felvidék? Franklin, 1921., 32. o.

⁷ Josef Kolejka: A csehszlovák burzsoáziának 1919-ben a Magyar Tanácsköztársaság ellen viselt támadó hadjárata kérdéséhez. — Casopis Matice Moravské 1952. évf. 1—2. szám.

Természetes, hogy a másik tábor, az imperialisták tábora sem alszik...⁸

A csehszlovák események Sztálin elvtársat igazolták.

A csehszlovák burzsoázia látván a forradalom hullámverését, nagyon félt attól, hogy a megsalt és a kismizmizett cseh és szlovák proletariátus úgy kisépri őt a hatalomból — ahová nem is olyan régen tolakodott be — mintha ott sem lett volna. Inगतag helyzetét akkor érezte különösen kellemetlennek, amikor a magyar proletariátus forradalma február és március hónapban már a күszöbön kopogtatott.

A cseh burzsoázia elhatározta ekkor, hogy Magyarország ellen fegyveres intervenciót szervez. Úgy gondolta, hogy siker esetén: először — megakadályozza a magyar munkásosztály hatalomrajutását; másodsor — a magyar proletárforradalom meghiúsításával vagy elfojtásával elejét veszi a csehszlovák kommunista mozgalom kibontakozásának is; harmadsor — hasznos szolgálatoakat tesz imperialista gazdáinak, ha a magyar és a csehszlovák bolsevizmust eltíporja; negyedszer pedig — újabb magyar területek elragadásával ifjú, de mohó imperialista étvágyát elégítheti ki.

Március 12-től kezdve már naponta érkeztek hírek arról, hogy a cseh burzsoázia Salgótarján ellen támadásra készül. A különböző hírforrásokból (menekültek, vasutasok, hírszerző egyének) származó létszámadatok bár hiányosak és megbízhatatlanok voltak, annyit mégis meg lehetett állapítani, hogy a Losonctól Rimaszombatig húzódó arcvonalszakaszon álló csehszlovák csapatok ereje a Vörös Hadsereg itt tartózkodó és állásban lévő erőinek kétszerese-háromszorosa volt. A Losonc—Osgyán—Rimaszombat körletben végrehajtott csapatösszevonások egyszerűen neveltségessé tették a losonci cseh katonai parancsnoknak azt a kijelentését, hogy ők csupán óvatosságból és elővigyázatosságból erősítik meg az arcvonalat.⁹ Március 22-én már olyan kijelentés is elhangzott, hogy a cseh csapatok március 25-én bevonulnak Salgótarjánba.¹⁰

Komolyabb összecsapásra május elejéig mégsem került sor, s az arcvonalszakasz látszólagos nyugalalmát csupán kisebb összetűzések zavarták meg, amelyekből a nagyvonalúság, a határozott cél és az átütő erő egyaránt hiányzott. Hiába állt a Vörös Hadsereg alig egy ezred erejű dandárával szemben a cseheknek a legóvatosabb számítások szerint is legalább két jól felszerelt ezrede, nagyobb arányú támadásról májusig szó sem lehetett. A csehszlovák burzsoázia támadási szándékát azok a becsléletes emberek hiúsították meg, akik a magyar tanács hatalommal együtt-éreztek és a kommunisták felvilágosító munkájának következtében nem szívesen vettek részt a Magyar Tanácsköztársaság elleni gyilkos háborúban. Amíg a munkások a háttérben sztrájkok szervezésével gyengítették az agressziót, a katonák a fronton parancsmegtagadással fejezték

⁸ Sztálin művei. IV. kötet. Szikra 1950., 187. o.

⁹ Hdt. Int. Lt. Polg. dem. forr. iratai. 38. cs. 75/5. hdm. sz.

¹⁰ Hdt. Int. Lt. Tanácsköztársaság iratai. 82. cs. 81/9. hdm. sz.

ki a magyar proletárdiktatúrával szemben táplált rokonszenvüket. Ezért kellett felváltani április 14-én légionáriusokkal az Ipoly mentén állásban lévő „megbízhatatlan“-oknak minősített 102. cseh ezred alegységeit. Tizenkét nappal később pedig éppen a „megbízhatók“-nak vélt légionáriusok 250 fős csoportja tagadta meg a támadási parancs végrehajtását, kijelentvén, hogy magyar testvéreik ellen nem harcolnak.¹¹ A baloldali csehszlovák sajtó így írt: „Ha a csehszlovák polgárság kísérletet tenne arra, hogy Magyarországot megtámadja, vegye tudomásul, hogy mindenekelőtt a csehszlovák proletariátus ellenállásába fog ütközni, mert az fegyverrel a kezében fog szembefordulni a cseh polgársággal és annak szolgáljaival. A csehszlovák katonaság a fiatal magyar köztársaság elnyomására csak a csehszlovák proletariátus holttestein át tud eljutni.“¹²

A cseh burzsoázia állami kényszerrel, megfélemlítéssel, csalfa ígérgetéssel, a Magyar Tanácsköztársaságra szórt hazug rágalmakkal, nacionalista uszítással és a kommunisták féktelen üldözésével csak április végére tudta úgy rendbeszedni hadseregét, hogy összpontosított támadást indíthatott Miskolc és Salgótarján ellen. A csehszlovák proletariátus azonban még az utolsó pillanatban is megkísérelte, hogy az ellenforradalom mocsarába süllyedte csehszlovák burzsoázia támadó öklét lefogja, amikor a korompai kohómunkások a csendőrség megtorló intézkedéseinek ellenére is harcos tüntetést rendeztek május 1-én.¹³ Sajnos, az intervenciót nem lehetett megakadályozni, de a Tanácsköztársaságra nézve már az is rendkívül kedvező volt, hogy a románok előnyomulásával egyidőben (április 16-tól május 1-ig) a csehek általános támadása nem indulhatott meg.¹⁴

A Hadügyi Népbiztosság először a március 24-én kiadott előzetes intézkedésében határozta meg az arcvonalakon álló csapatok feladatait. A csehszlovák arcvonalon álló csapatok a román betolakodók kiűzésére, a román intervenció hadsereg által jogtalanul megszállt észak-erdélyi területek felszabadítására irányuló hadászati értékű és jellegű támadó hadműveletek balszárnyának és hátának biztosítására kaptak feladatot. „A cseh arcvonalon a 37. hadosztály csapatai a Dunát tartásák — szólt a parancs. — A 40. hadosztály az Ipoly menteni csapatait akként csoportosítsa, hogy egyrészt Vác környékét, másrészt a salgótarjáni bányavidéket minden körülmények között képes legyen tartani. A 39. hadosztály egyrészt a Sajó—Rima vonalat Miskolc környékének biztosítására, másrészt Sátoraljaújhely—Legenye—Alsómihályi vidékét, valamint Ungvár déli részét igyekezze tartani, hogy fő vasúti vonalainkat és toborzási területeinket biztosítsa.“

¹¹ Hdt. Int. Lt. Tanácsköztársaság iratai 83. cs. 100/7., 117/1. hdm. sz. — A továbbiakban az idézeteknek és az adatközléseknek forrásmegjelölését mellőzöm, mert azokat a Hadtörténelmi Intézet Levéltára, Tanácsköztársaság iratai 45—48., 70., 82—85. csomójából vettem. — BJ.

¹² *Josef Kolečka*: I. m.

¹³ *Oldner Vladimír*: I. m., 207—208. o.

¹⁴ Rákosi-per, Szikra 1950., 245. o.

Salgótarját, a 3. hadosztály¹⁵ kötelékében lévő 80. dandár csapatai védték, összesen 3350 fő, több mint 34 géppuska, 8 löveg és egy páncélvonat.¹⁶ De április 28-án, vagyis néhány nappal a csehek általános támadása előtt már csak három zászlóalj, egy üteg, egy híradó század, egy vörösrzászlóalj (140 fő) és egy huszárszakasz — 2494 fő, 24 géppuska és 4 löveg állt a dandárparancsnok rendelkezésére.¹⁷

A csapatok szervezeti tagozódása az első világháborúban kialakult hadseregszervezési elvek szerint történt.¹⁸ Minthogy a Vörös Hadsereg is az első világháborúban használatos fegyverekkel volt felszerelve, a világháború harcászati (hadműveleti) tapasztalatainak kiértékelése még nem történt meg és a vörös csapatok új harci tapasztalatokat még nem szereztek — semmi sem indokolta, hogy a Vörös Hadsereg szervezése kezdetben ne az első világháború végén alkalmazott szervezési elveket kövesse. De csak követte, mert a vörös csapatok szervezése a világháborús

¹⁵ Március 29-ig 40. hadosztály — A 3. hadosztályparancsnokság az északi általános ellentámadás megindulásáig főképpen csak gazdaszat-közigazgatási teendőket látott el, közvetítő szerepet töltött be a felsőbb szervek és a csapatok között. Minthogy hadosztályközvetlenekkel és tartalékokkal nem rendelkezett, a harcok menetére közvetlen hatással sem lehetett. Amikor például a csehek május 7-én az 1. dandár jobbszárnyát Szécsénynél visszaszorították és erről a hadosztályparancsnokság a 80. dandár parancsnokát is tájékoztatta, megjegyezte, hogy ő az ellenséget visszavetni nem tudja, mert tartalékai nincsenek. S hogy a hadosztályparancsnokság a harcok közvetlen szervezésének és vezetésének feladatát nem látta el, kiténik abból is, hogy a hadosztályparancsnokság május 7-ig Budapesten, majd Aszódon, az arcvonaltól 50–90 kilométerre tartózkodott.

A harcokat a dandárparancsnokság szervezte, irányította és ellenőrizte. Lövés és tűzer aleggységekkel, műszaki, lovas és híradó osztagokkal, esetenként páncélvonattal rendelkezett. Ezeknek egyrésze szervezetszerűen is a dandárhoz tartozott, legtöbbit azonban csak ideiglenesen, egy-egy harcfeletlen végrehajtásának idejére utalták a dandárparancsnokság hatáskörébe. Május 11-ig a dandárparancsnok személye azzal az ezredparancsnokkal volt azonos, amelyek ezrednek a hadrendi száma megegyezett a dandár hadrendi számozásával. Törzsét is az illető ezredtörzs alkotta. Május 11-től kezdve külön dandárparancsnokságot (külön törzssel) szerveztek. — BJ.

¹⁶ 53/1. zászlóalj — 607 fő, 8 géppuska; 53/2. zászlóalj — 392 fő, ? géppuska; 53/3. zászlóalj — 756 fő, 10 géppuska; 32/3. zászlóalj — 450 fő, 8 géppuska; 29/2. zászlóalj — 333 fő, ? géppuska; nyiregyházi, abauji és szegedi nemzetőrök — 147 fő, 8 géppuska; 1/2. tüzérosztály (két üteggel) — 242 fő, 8 db. 8 cm-es ágyú; járszági és szegedi huszárkülönítmény — 63 fő; 41/1. árkászszázad — 73 fő; híradószázad — 257 fő; 23. sz. páncélvonat — 40 fő.

¹⁷ A 41/1. árkászszázadot Budapestre szállították, a nemzetőröket és a huszárokat hazarendelték. A páncélvonatot a Kárpát-Ukrajnát kiürítő vörös csapatok biztosítása végett Csapra irányították. Kivonták a dandár alárendeltségéből a 29/2. zászlóaljat is, amelyet az 1. dandár megerősítésére küldtek. Amikor pedig a váratlan és a túleréjű román támadás megingatta a Vörös Hadsereg keleti arcvonalát és a frontszakasz megerősítésére volt szükség, a 32/3. zászlóaljat és az 1/3. üteget Ermsihályfalvára szállították.

¹⁸ A világháború első időszakában a lövészszázadok személyi állománya általában 267 fő (250 puska) volt. Négy század és egy géppuskás osztag (1000 puska és 2 géppuska) alkotott egy lövészzászlóaljat. Egy lövészrezd négy zászlóaljból, egy hadosztály pedig 3–4 ezredből állott. A világháború végén a hadosztályok mozgékonyabbak és tűzerősebbek lettek. Ekkor az ezredek már nem négy, hanem csak három zászlóaljból állottak. A zászlóaljak ugyanakkor géppuskás századot (12–16 géppuska), a századok golyószórókat (kézi-géppuskákat) kaptak. E szervezési változás nyomát mutatta például a 53/3. zászlóalj is, amelyik sokáig mint 53/4. zászlóalj szerepelt. — BJ.

szervezéssel a valóságban sohasem egyezett meg. Kevés volt a fegyver, hiányos volt a felszerelés, s a szükséges harceszközök jelentős részét is nélkülözte a Vörös Hadsereg. A zászlóaljok létszáma például a világháborúban résztvevő zászlóaljok személyi állományának alig volt több mint a fele, vagy éppen csak harmada.

Nem csoda, ha a Szécsénytől Rimaszombatig húzódó 70 km hosszú arcvonalszakasz védelmének megszervezése a dandárparancsnokságnak nagy gondot okozott.¹⁹ A dandár létszámviszonyaira és a tűzfegyverek elégtelen mennyiségére való tekintettel ugyanis mégcsak gondolni sem lehetett arra, hogy a csapatok védelmi csoportosítása az első világháborúban kialakult — mélységben tagozott állásrendszerben történjék. A csapatok kordonszerű felállítása pedig az öngyilkossággal lett volna egyenlő. A csapatok kordonszerű felállításának esetében egészen gyenge cseh támadás ott és akkor törhette volna át a dandár védelmi vonalát, ahol és amikor csak akarta volna. (Ha néhány nappal a csehek támadása előtt az arcvonal mentén arányosan osztják el a fegyvereket, akkor a puskák 43 méterre, a géppuskák 3 kilométerre, a lövegek pedig 17.5 kilométerre lettek volna egymástól.)²⁰ A csapatokat tehát olyan védelmi csoportosításban kellett felállítani és az alegységeknek olyan feladatokat kellett adni, amelyek az adott viszonyoknak a legjobban megfeleltek és a Salgótarján védelmét elrendelő parancs sikeres végrehajtására komoly reményt nyújtottak.

A lehetőségeket mérlegelve, a terepviszonyokat figyelembevéve és a hadosztályparancsnokság irányelveit szem előtt tartva — a dandárparancsnokság a védőszakasz „támpontszerű” megszállása mellett döntött. A hadosztályparancsnok bár teljesen kizártnak tartotta annak lehetőségét, hogy a vörös csapatok az arcvonal „áttörését” megakadályozhassák, a betört ellenség megállítását és visszaverését a mozgó- és az állóvédelem helyes megszervezésével és szerencsés összekapcsolásával mégis biztosítottnak látta.

Elöl húzódott a tábori őrsök vonala. A demarkációs vonal mentén

¹⁹ Az arcvonalszakasznak valamivel több mint a felét az Ipoly folyó képezte. Az Ipoly völgye nedves talajú, árterületekkel szegélyezett váltakozó szélességű lapály, amely az első tavaszi hónapokban rendszerint víz alá kerül. A meder partja szakadékos, talaja homokos, némely helyen iszapos. Magas víz-állás esetén az Ipolyon csakis műszaki eszközök segítségével lehet átkelni; alacsony vízálláskor, amikor a folyó általában átgázolható, iszapos altalaja miatt a gázlók műszaki előkészítése szükségessé válik. (Március és április hónapokban az Ipoly természetes áradása a védelem megszervezését tehát megkönnyítette. Szécsénytől Szakálíg terjedő mintegy 15 kilométeres arcvonalszakaszon mindössze egy fél zászlóalj és egy huszárszakasz látta el a figyelőszolgálatot. Április végén azonban a zászlóaljparancsnok már azt jelentette, hogy a rendelkezésére álló erő az ellenség feltartóztatásához aligha lesz elegendő. Ezért géppuskákat és tüzérséget kért. Kérését az Ipoly apadásával indokolta.) Galsától Pincig az Ipoly természetes akadályt egyáltalán nem jelentett. Az Ipoly hídjai közül csupán a galsai, lázi-pusztai, törincai, ráosmulyadi és a póstyéni híd volt a tábori tüzérség áthaladására is alkalmas. — BJ.

²⁰ Egy arcvonalkilométerre kb. 35.6 puska, 0.34 géppuska, 0.057 löveg jutott. — BJ.

egymástól 1—4 kilométerre 4—8 harcosból álló tábori őrsöknek az volt a feladata, hogy az ellenséget megfigyeljék és észrevételeiket az őket kiküldő főőrs parancsnokának jelentsék. A fontosabb útvonalak mentén, 5—7 kilométerre a tábori őrsök vonala mögött elhelyezkedett, géppuskákkal is megerősített századerejű főőrsök viszont azt a feladatot kapták, hogy az előnyomuló ellenség harctevékenységet megzavarják, szétbontakozásra kényszerítsék, a főcsapás irányának megmutatására késztessek, s a kisebb erejű ellenséget megsemmisítsék. A nagyobb erejű ellenség visszavetését és megsemmisítését célzó ellenlökések végrehajtására a dandárparancsnokság — a főőrsökkel és a tüzérséggel szorosan együttműködő — zászlóalj-erejű tartalékot hagyott magának, az 53/1. zászlóaljat, melynek felvonulási területe április 26-ig Fülel—Sid—Csoma, utána Somosújfalú—Somoskő—Ragyolec körlete lett. Ezek szerint a csapatoknak az ellenség támadását még a „biztosítás övében“, a demarkációs és a fővédelmi vonal közötti területen kellett visszaverniök. A fővédelmi vonal előre épített támpont-állásait, a légvonalban egymástól 2—3 kilométerre lévő század-védőkörleteket a csapatok csak abban az esetben szállhatták meg, amikor az ellenség feltartóztatása és támadásának visszaverése a biztosítás övében teljesen lehetetlen.

Sajnos, a biztosítás övében a csapatok az ellenség több irányból is megindított támadását nem tudták visszaverni és a fővédelmi vonal megszállására csakhamar sor került. Ennek sok oka volt.

Ismeretes például, hogy a proletárdiktatúra kikiáltása előtt és után a hadsereg döntő többsége a kommunistákat támogatta. A kommunistákkal szimpatizáló hadsereg azonban bármennyire is a proletárdiktatúra egyik fontos előfeltétele volt,²¹ korántsem volt öntudatos proletárhadsereg. A katonák, bár szívük mélyéből gyűlöltek a régi, elnyomó rendszert és kitörő örömmel fogadták felszabadulásukat — a szabadságot a szabadsággal, a proletárfegyelmet az anarchiával akarták helyettesíteni. Jellemző a szociáldemokraták hadseregbomlasztó tevékenysége nyomán kialakult „szakszervezeti szellemre“ az 53/3. zászlóalj katonáinak cselekedete is. Amikor a hadosztályparancsnok a zászlóalj élére új parancsnokot nevezett ki, a harcosok nem fogadták el őt, hanem egy Burián nevezetű volt századosnak zászlóaljparancsnokká való kinevezését követelték. Ugyanezek a katonák Somosújfaluban elpusztították a gyümölcsfákat, s erőszakos beszállásolásokat, jogtalan rekvirálásokat hajtottak végre. S hogy ilyenek előfordulhattak, abban a parancsnokok is ludasak voltak, mert hiszen a proletáröntudat hiányából eredő fegyelmetlenségeket a volt tisztből lett parancsnokok erélytelensége és tehetetlensége egyenesen elősegítette. Vajon melyik hadseregben kérdezik meg a katonákat afelől, hogy hajlandók-e egy másik dandár alárendeltségébe tartozni? Már pedig a 80. dandárparancsnokság a 29/2. és 32/3. zászlóalj katonáitól ezt

²¹ Rákosi: Népi demokráciánk útja. — Válogatott beszédek és cikkek. Szikra 1952., 569. o.

megkérdezte, mire azok kijelentették, hogy igen, de csak abban az esetben, ha helyükön maradhatnak. Ugyancsak a dandárparancsnokság támogatta az 53/3. zászlóalj katonáinak azon követelését is, hogy Burián, volt százados legyen a zászlóaljparancsnok. Egy hónappal később pedig éppen Burián zászlóaljparancsnok szökött át negyedmagával az ellenséghez. Akadt olyan parancsnok is, aki miután néhány beosztottja önkényesen elhagyta a védelmi állást, a dandárparancsnokságtól kétségbeesetten azt kérdezte, hogy a szökevényekkel mit csináljon. Az 1/3. üteg, amelynek április 18-án sürgősen a keleti frontszakaszra kellett indulnia, a nagymérvű hűsvéti szabadságolások miatt, a parancsnokok „jószívűségének” következtében csak 19-én délután lett menetkész.

A volt tisztből lett parancsnokok ingadozó, elnéző, tehetetlen és nem egy esetben ellenforradalmi magatartása persze nem véletlen jelenség. A császári és királyi hadsereg volt tisztjei, akiket még a Károlyi-féle polgári kormány állított a csapatok élére, március 21-én a forradalomhoz nem önként csatlakoztak. De nem is a proletárerőszak kényszerítette a volt tiszteket a további szolgálatra, hanem a tanácsalakság és a félelem. A tisztikar „teljesen meg volt zavarodva. Túlnyomó többsége vagyontalan katonatiszt volt, s ennél fogva nem tudták, hogy mi lesz. Látták, hogy Oroszországban mi történt.”²² A volt tisztek e felemás helyzetének és politikai tájékozatlanságának, nemkülönben a katonák fegyvelmezetlenségének következtében a Vörös Hadsereg északi frontszakaszán május elején ugyanaz ismétlődött meg, ami április második felében a Tiszántúlon: a vörös csapatok az ellenség első nyomására visszavonultak. A csehszlovák hadsereg Tornalja—Füge—Bátka körletben összpontosított csapatai április 29-én reggel 6 órakor lépték át a demarkációs vonalat, nem sokkal utána elfoglalták Méhit, Bánrévét, Rimaszécsét és a 60. dandár két zászlóalját a Rima és a Sajó jobbpartjára szorították vissza. A Bánréve irányában támadó 32. cseh légiós ezred a szendrői csoporttal szorosan együttműködve Eger irányába tört előre, hogy a Miskolcot védő vörös csapatokat bekerítse, megsemmisítse és a románokkal együtt Budapestet megállja.

A 80. dandárparancsnok, hogy a védőszakasz jobbszárnyát megerősítse és a Rimaszécs—Rimaszombat felől várható támadást visszaverhesse, az 53/1. zászlóaljnak Feledre való szállítását rendelte el. Amikor azonban a hadosztályparancsnok megkérdezte, hogyyha az ellenség Losonc felől is támad és a főörs-századok a támadást nem tudják visszaverni, vissza tudja-e hozni a Feledre szállított zászlóaljat, a dandárparancsnok, mert felelősséget és kockázatot nem akart vállalni, korábban kiadott parancsát visszavonta. A dandárparancsnokságnak ez a határozatlansága és ingadozása természetesen kedvezőtlenül hatott az egész személyi állományra. Április 30-án, amikor a csehek a 10. század Pendeles-pusztánál és a 81-es számú vasúti őrháznál lévő tábortól őrseit megtámadták, a Jánosiban

²² Rákosi-per. Szikra 1950., 312. o.

tartózkodó fél század Feledig szaladt vissza és csak a politikai megbízott határozott fellépésére foglalta el korábbi állását. Másnap, május 1-én már a 9. század nagydaróci és guszonai tábori őrszeit is megtámadták a csehek. A persei főőrs-század gyors közbelépése visszavonulásra kényszerítette ugyan a támadókat, de ez a dandár helyzetén ekkor már mit sem javított. A 80. dandár visszavonulása megkezdődött.

2. A 80. dandár visszavonulása. Harcok a fővédelmi vonalban.

(Május 2-től május 9-ig.)

„Szükség esetén a feledi zászlóalj Ajnácskő—Hidegkúton át akár Salgótarján, akár a Tarna völgyében visszahúzható.“ Ezt válaszolta a dandárparancsnok a hadosztályparancsnok megnyugtatóására, amikor az az 53/1. zászlóalj Feledre való elszállítása ellen kifogást emelt. A dandárparancsnok azonban nemhogy a hadosztályparancsnokot, de még magát sem tudta az egyébként sokat ígérő elgondolásának helyességéről meggyőzni és kétélyeit eloszlalni. Valóban mi történik akkor, ha az ellenség nem Rimaszombat—Rimaszéc, hanem Losonc felől támad? S mert a dandárparancsnok felelősséget nem mert vállalni, ahelyett, hogy az 1. zászlóaljat Feledre szállította volna, a 10. századot is idő előtt vonta vissza Ajnácskőre. (Május 1-én.) A dandárparancsnok ezáltal nemcsak az ellenség kezére játszotta a fontos feledi vasúti és közúti csomópontot, hanem a dandár ellenőrzésén kívül maradt a Gortva-patak és a Darnya-árok völgyének bejárata is és Feled feladásával, a Salgótarján ellen északkeleti irányból támadó ellenség feltartóztatása helyett, még szélesebbre nyitotta a 30. és a 60. dandár közötti hézagot.

Természetesen a dandárparancsnokságnak ez az ügyetlen és kockázatot nem vállaló vezetése csak az ellenségnek kedvezett és egyáltalán nem a dandárparancsnokságon múlt, hogy Salgótarjánba, a keleti irányból szinte védtelen városba a csehszlovák csapatok mégsem sétálhattak be.

Május 2-án a csehek már Salgótarján ellen is összpontosított támadást vezettek, miután az 5. hadosztályt visszavonulásra kényszerítették. Őzdot és Miskolcot megszállták, Losonc—Osgyán vonalából a 32. és 28. csehszlovák ezred két-két zászlóalja támadott Fülek—Salgótarján irányában. A támadás szárnyait egy-egy zászlóalj biztosította. Balszárnyon a 28. ezrednek az a zászlóalja nyomult előre Salgótarján felé, amelyik a visszavonuló 10. századot követte és május 2-án már Feledre is bevonult. Jobbszárnyon a 32. ezred 3. zászlóalja Lapujtó—Salgótarján irányában tört előre. Annak a páncélgépkocsikkal is megerősített 1—1½ zászlóalj-erejű ellenséges csoportnak, amelyik a szécsényi vörösőrszászlóaljat rohanta le, nyilvánvalóan az volt a feladata, hogy Pásztó elfoglalása után a vörös csapatok visszavonulásának útját elzárja és Salgótarján—Kis-terenye elfoglalása után az ellenség Suha—Susány—Zsaluzsán körletben

összpontosított ezred-erejű második lépcsőjének bevetését és a támadás továbbfejlesztését Hatvan irányában jobbról biztosítsa.

A csehek, akik először csak a salgótarjáni szénmedence és a miskolci iparvidék, valamint a csata—balassagyarmat—losonc—fülek—feled—bánréve—miskolci vasútvonal megszállását tűzték ki célul, úgy látszik, hogy merészebb tervvel, a balassagyarmat—aszód—hatvan—füzesabony—miskolci vasútvonal elfoglalásának gondolatával is foglalkoztak. A cseh burzsoázia számára e sokat ígérő terv megvalósítása érdekében a csehszlovák csapatoknak a salgótarjáni védőszakaszban harcoló 80. dandár megsemmisítése után a Zagyva völgyében előnyomulva a Miskolc—Eger—Pétervására egy körletben kezdeményezett harctevékenységgel egyidőben, Hatvant kellett volna elfoglalniok.

A cseh imperialistáknak e fondorlatos tervén azonban a hadseregparancsnokság csakhamar keresztüllátott. Stromfeld Aurél és a 6. hadosztály parancsnoka közti beszélgetésből is kitűnik, hogy az ellenség fentebb említett elképzelései a hadseregparancsnokság figyelmét nem kerültk el. „Szándék a 6. hadosztállyal és a munkászászlóaljakkal Hatvan környékén egy blockot alakítani“ — mondotta Stromfeld, majd így folytatta: „Ezen csoportosítás alatt bármely irányból törne is az ellenség előre, erőket nem bevetni, hanem a csoportosítás befejeztével az egészet, mint lökőerőt támadólag az ellenség ellen dobni... Azon esetben, ha az ellenség előnyomulását észak felől nem folytató, úgy a 6. hadosztály Pászto és Kisterenne területén vonulna fel.“

Kétségtelen, hogy Stromfeld fenti helyzetmegítélése és előzetes elhatározása a kommunistaellenes szociáldemokrata Böhm hadseregparancsnok Kun Bélához intézett távirati javaslatával azonos. „A csehek készülődése azt mutatja — mondja Böhm a táviratban —, hogy Salgótarján felé támadást fognak intézni, anélkül, hogy e támadás egy nagy stratégiai mozdulat volna, csupán úgy látszik, hogy Salgótarjánt el akarják foglalni. A magam részéről nem tartanám helyesnek megint zászlóaljpolitikát űzni, az egyes kész zászlóaljakat kitolni, hogy Salgótarjánt ideig-óráig védelmezzék. Ennek az volna a következménye, hogy az így kiküldött zászlóaljak demoralizálódnának, s valószínű, hogy ennek ellenére is Salgótarjánt elveszítenénk. Célszerűbbnek tartom, hogy kitartsunk eredeti hadművelési tervünk mellett. A csapatokat összegyűjtjük, erős egységes hadsereget szervezünk a most induló munkászászlóaljakból és ezzel (az) egységes erővel lépünk fel, ami feltétlenül biztosítja számunkra a cél elérését. Ilyen körülmények között Salgótarjánnak néhány napra való elvesztése se jelentene nagy veszedelmet, mert biztos, hogy néhány nap után feltétlenül, minden körülmények között visszkapjuk...“

Böhm tehát azoknak a haza- és munkásáruoló szociáldemokratáknak a hangján szólalt meg, akik, hogy a proletárdiktatúra bukását előkészítsék — lebecsülték Salgótarján hadászati jelentőségét, „Salgótarján néhány napra való elvesztése se jelentene nagy veszedelmet“ — mondták

cinikusan. De a kommunisták más véleményen voltak, harcoltak minden darabka szénért.

A kommunisták határozott fellépése Stromfeldre is nagy hatással volt, szakított korábbi álláspontjával és május 6-án a Vörös Hadsereg legedzettebb és legegységesebb hadosztályát, a 6. hadosztályt ellencsapás végrehajtása céljából habozás nélkül Pásztó, majd Salgótarján területére szállította. Helyette a munkászászlóaljakkal kiegészített 4. hadosztályt küldte Hatvan környékére, hogy „blockot“ alkosson az ország fővárosa előtt. Amíg azonban a 6. hadosztály elszállítása és harcrendi csoportosítása megtörténhetett, a 80. dandár csapatai elkeseredett küzdelmet vívtak a túlerőben lévő ellenséggel.

Említettük már, hogy a Salgótarjánért folytatott harcokat az ellenség Nagydaróc elleni támadása vezette be május 2-án. A támadás a dél-előtti órákban kezdődött. A nagydaróci őrség megsegítésére siető persei főörs-századnak és 40 felfegyverzett füleki munkásnak sikerült is visszaszorítania a háromszoros túlerőben lévő ellenséget, de amikor a csehek Guszóna és Pinc felől két tűz közé vették őket, este 6 órakor visszavonultak. E nap késő délutáni óráiban a csehek Losonc irányából is megkísérelték a dandár védelmi vonalának áttörését és miközben a tűzértség Füleккеlecsényt lőtte, a rajvonásban felfejlődött gyalogság Fábiánka-puszta felől közelítette meg az Ipoly folyót. Ugyanakkor a csehek szárnybiztosító zászlóaljja Rimaszombatból előremenetelve Feledet szállta meg.

Hogy a dandárt ne érje meglepetés, a dandárparancsnokság parancsot adott a 10. századnak, hogy a Gesztete felé vezető utat zárja le és a 3. zászlóalj megerősítése végett a 3. századot Fülekre küldte előre.

A harc még az éjszaka sem szünetelt. Füleккеlecsényt az ellenséges tűzértség állandóan tűz alatt tartotta, Bozita-pusztát egy cseh lovasszázad akarta elfoglalni, igen élénk mozgás volt észlelhető Rappal szemben is, Feledről pedig azt a hírt közölték, hogy kb. két cseh század indult el Ajnácskó felé. Május 3-án reggel az ellenség harctevékenysége még hevesebb lett. A géppuskák megszakítás nélkül lőtték a 3. zászlóalj állásait, miközben a vörös katonák fáradtan, elcsigázva, de kötelességtudóan verték vissza a többszörös túlerőben lévő ellenség meg-megújuló rohamát. Csak egy kicsit szerettek volna megpihenni, de az ellenség nem hagyta őket.

Mit lehetett volna tenni? Támadni, Erre azonban a dandárparancsnokság nem is gondolt, jóllehet éppen az volt a dandár elsődleges feladata, hogy az előnyomuló ellenséget még a biztosítás övében támadólagosan feltartóztassa, szervezett harcrendjét szétszórja és visszavonulásra kényszerítse. A támadás fontosságára mutatott rá Stromfeld is akkor, amikor arra hívta fel a parancsnokok figyelmét, hogy „csakis ezen eljárás (támadás) vezethet a csapatok jelenlegi állapotánál sikerre, miután beigazolódott a Tiszától keletre vívott harcokban, hogy a védőlegesen magatartás rosszul összeforrt csapatokat széttör, míg a támadás tüze még a

heterogén elemeket is összeforrasztja.“ A dandárparancsnokság kockázatot és felelősséget most sem akart vállalni s ezért a dandártartalék 1. zászlóaljjal ismét visszavonulást hajtatott végre manőverezés helyett.

Május 3-án délután 2 óra előtt a 3. zászlóalj parancsnoka azt jelentette a dandárparancsnokságnak, hogy „elérkezettnek látja az időt a visszavonulás elrendelésére, mert a századok nem tudják magukat tartani.“ Javaslatát az ellenség számszerű fölényével, a harcosok nagyfokú fáradtságával és a nagy vérvesztéssel indokolta. (A 9. század személyi állománya 40, a 11. századé pedig 60 harcosra csökkent.)

A dandárparancsnok persze nem sokat töprengett azon, hogy a zászlóaljparancsnok javaslatát elfogadja-e, vagy sem, még kevesebbet azon, hogy a támadó ellenséget újabb területek feladása nélkül miképpen lehetne megállítani, hanem a visszavonulást azonnal elrendelte. A visszavonulási parancs nem vonatkozott a 2. zászlóaljra és a vörösrőz zászlóaljra, de megparancsolta a litkei csoportnak, hogy a visszavonuló szomszédos 12. századdal való összeköttetés felvétele végett a Hosszú-hegytől északra lelévő magaslaton tábori őrsöt állítson fel.

Mindenki azt hitte, hogy a századok a 2 óraker megkezdett visszavonulást a legnagyobb rendben fogják végrehajtani. Nem is volt addig baj, amíg a századok el nem érték a dandárparancsnokság által kijelölt új védelmi vonalat. De ott olyan nagy lett a zűrzavar, hogy a zászlóaljra rá sem lehetett ismerni. Hiábavaló volt a zászlóaljparancsnok erélyes fellépése és rábeszélése, a katonák az engedelmséget mintha nem is ismerték volna, vonattal és a legkülönbözőbb fogatos járművekkel jöttek vissza Somosújfaluiig. Amikor a zászlóaljparancsnok este fél 8 óraker izgatottan arra kérte a dandárparancsnokot, hogy a visszavonuló csoportokat tartsa vissza, a dandárparancsnokságon — „Későn érkezett, tárgytalan. A zlj. időközben Somosújfaluiig vonult vissza“ — megjegyzéssel helyezték irattárba a zászlóaljparancsnok távirati jelentését és kérelmét. Arra a kérdésre, hogy a zászlóalj miért nem állt meg az elrendelt vonalban, a katonák azt felelték a vizsgálat során, hogy semminemű parancsot nem kaptak arra vonatkozóan, hogy meddig vonuljanak vissza. Hazudtak persze, hogy a felelősséget elhárítsák. Amikor pedig hazugságuk lelepleződött azt válszolták, hogy azért nem szállták meg a Bénai-magaslatot (Fülektől délkeletre), mert az csupa szikla és nem lehet ásní. „Mindenkaton és alparancsnok egész előadásokat tartott a harcászatról, hogy miért vonult vissza.“

Kétségtelen, hogy a 3. zászlóalj harcosai súlyos fegyelmezetlenségükkel vétettek a proletárhatalommal szemben és önkényeskedő magatartásuk egyáltalán nem vált dicséretükre, de a dandárparancsnokságnak sem volt igaza akkor, amikor a rendetlen visszavonulás okát csakis a csapatok fegyelmezetlenségével, az egyes katonák okoskodásával, az alparancsnokok képzetlenségével és a volt tisztek hiányával magyarázta. Nagyon jól tudta a dandárparancsnokság, hogy éppen a 3. zászlóalj fegyelmevel

volt addig is a legnagyobb baj. Az sem volt titok a dandárparancsnokság előtt, hogy komoly vérveszteséget addig is éppen a 3. zászlóalj szenvedett és ennek a zászlóaljnak a katonái voltak legjobban kimerülve. És mit tett a dandárparancsnokság a hiányosságok megszüntetése végett? Semmit. Bürokratikus vezetése a harcosokban nem embereket, hanem érzéketlen gépeket látott. Foglalkozott-e a dandárparancsnokság a személyi állomány politikai nevelésével? Keveset. Erre legjobban az 53. ezred katonái és a munkásszázadok közötti súrlódások világítanak rá. S ha a dandárparancsnokság a 3. zászlóalj harcértékét alaposan ismerte volna, akkor a tábori rendszeti közegek segítségével a zászlóalj önkényes visszavonulását vagy megakadályozza, vagy pedig előbb a dandártartalék 1. zászlóaljat rendeli az új védelmi vonalba és a 3. zászlóaljnak csak aztán engedélyezi a visszavonulást.

Nyilvánvalóan az utóbbi lehetőség lett volna a legcélravezetőbb, ha már a dandárparancsnok elvetette azt a gondolatot, hogy az 1. zászlóaljjal végrehajtandó ellenlökéssel enyhítse a 3. zászlóaljra nehezedő nyomást. A dandárparancsnokság ezáltal elejét vehette volna annak a kapkodásnak és fejtelenségnek, amely szinte megbolondította a dandár egész személyi állományát. Nem maradt más hátra, minthogy a dandárparancsnokság az 1. zászlóaljat (a 3. század kivételével) küldje előre az új védelmi vonalba. Magától értetődik, hogy a dandárparancsnokságnak ez a rendelkezése is eleve elkésett. Az 1. zászlóalj még meg sem vethette lábát a kijelölt terepszakazon, amikor az ellenség máris hevesen ostromolta a kiépítetlen állásokat.

De a szárnyakon sem volt kedvezőbb a helyzet. A dandár balszárnyán biztosító vörösőrzászlóalj parancsnokának május 4-i jelentése arról panaszkodott, hogy a zászlóaljnak „használható géppuskája, egészségügyi felszerelése, mozgó-konyhája, autója nincsen. Hídőrséget civil ruhában teljesítenek.“ A zászlóaljparancsnok azt is elmondja a jelentésben, hogy „a cseh parancsnok parlamenten útján kijelentette, hogy a civil ruhában lévőket lelöveti és valamennyit komitácisíknak tekint“, majd így folytatja: „A toborzást beszüntettem felszerelés hiányában. A legénység felszerelés nélküli része kérte elbocsátását.“

S hogy mi történik a jobb-szomszéd 60. dandárnál, az ellenség hol van és mit csinál? — nem tudta a dandárnál senki. A 60. dandárral az összeköttetés teljesen megszakadt és Salgótarjánt a bekerítés veszélye fenyegette. Ezért a dandárparancsnokság azt a feladatot adta a 8. századnak, hogy menjen Pétervásárára, derítse fel az ellenséget, keressen kapcsolatot a szomszédos dandárral és biztosítson. Amikor a század Mátránovákra megérkezett, 400 munkás jelentkezett fegyveres szolgálatra. Minthogy a munkások többsége katonai kiképzésben még nem részesült, a századparancsnok magára vállalta, hogy néhány nap alatt hadrafoghatókká teszi őket. A 8. század parancsnokának ez a segítőniakarása feltétlenül dicséretes dolog lett volna, ha önzetlenségéből, a Tanácsköztársaság

súlyos helyzetének felismeréséből, a proletárdiktatúra iránti szorgalmat-készségből fakad. De a május 4—5-i események alaposan rácaffoltak az „önzetlen“, a „buzgó“ századparancsnokra, aki a mátranováki munkások kiképzésének ravasz ürügyére hivatkozva akart Mátranovákon maradni.

A század csak a dandárparancsnokság ismételt sürgetésére indult el május 4-én este 8 óraker Pétervásárára, ahová másnap reggel érkezett meg. Nyilvánvalóan csodálkoztak a dandárparancsnokságon, amikor a következő jelentést (5-én este 9 óraker) mégsem Pétervásáráról kapták, hanem Mátranovákról. A jelentés arról számol be, hogy „a századparancsnok és a mellé beosztott két volt tiszt a vörös hadsereg szellemével ellenkező felszólítás, illetve utasítás miatt a század által letartóztatva lettek... A század ideiglenes századparancsnokot választott saját kebeléből, névleg Nagy József volt törzsrőmster személyében.“ Az ideiglenesen megválasztott századparancsnok azonban arról is tájékoztatta a dandárparancsnokságot, hogy a pétervásárai „lakosság körében észlelt gyanús mozgolódás és rideg fogadtatás, valamint a század kebelében történt fenti események arra készítette a legénységet, hogy Mátranovákra visszatérjen, mert a helyzet színezete árulást sejtetett“. A század feltétlenül helyesen járt el akkor, amikor az ellenforradalmi parancsnokokat forradalmi módon leváltotta, de hibát követett el, amikor Pétervásárárt elhagyta.

Végeredményben a 60. dandárral a kapcsolat tehát mégsem állt helyre, s a Tarna völgye továbbra is a dandár ellenőrzésén kívül maradt. Amikor pedig a 10. század parancsnoka azt jelentette, hogy százada, amely 72 „teljesen elcsigázott“ harcosból áll és május 4-re virradó éjszaka a 3. zászlóalj parancsnokától vett parancs értelmében Almágyon—Hidegkúton keresztül Tajtiba vonult vissza — a dandárparancsnok azonnal visszavonta a dandár valamennyi alegységét a fővédelmi vonalba.

Am a 80. dandár állandó és indokolatlan visszavonulása gondolkodóba ejtette a hadosztályparancsnokot is. A hadosztályparancsnok is látta, hogy a 80. dandárnál bajok vannak és tudta, hogy a csapatok folyamatos visszavonulásáért ő is felelősséggel tartozik. Nagyon jól tudta, hogy Salgótarján feladásának esetében a dandárparancsnokkal együtt kell fellennie tetteiért, vagy éppen mulasztásaiért a forradalmi törvényszék előtt. Valamit tehát tenni kellett.

Nem volt nehéz rájönnie, hogy a 80. dandárparancsnokság vezetésének súlyos fogyatékoságai vannak. Látnia kellett, hogy a zászlóalj szerteágazó és meglehetősen széles területen kibontakozó harcának vezetését a dandárparancsnokság képtelen egyedül ellátni. Meglátta azt is, hogy a dandárparancsnokság nemcsak a helyzetek gyors megítélésében és a harcparancsok kiadásában késlekedik, olyannyira, hogy amikor a dandárparancsnokság parancsai az alegységekhez megérkeznek, már régen elavultak és tárgytalanok — hanem a dandárparancsnokságnál kevesen vannak ahhoz, hogy a kiadott parancsok végrehajtását, azoknak

helyességét ellenőrizték és a zászlóalj-, valamint a századparancsnokoknak kézzelfogható segítséget adjanak a helyszínen. De hát honnan vegye a segítséget a dandárparancsnok részére? S ekkor csodálatosképpen eszébe jutott a hadosztályparancsnoknak, hogy van egy „53. ezredparancsnokság“ is, amely a harcoktól távol, Budapesten székel. Azonnal parancsot adott tehát az 53. ezred parancsnokának, hogy „szűkebb törzsével mulhatatlanul induljon útba“ és „álláspontjának megállapítása végett lépjen a salgótarjáni védőszakasz parancsnoksággal érintkezésbe.“

Hasonlóképpen gondolkodhatott a dandárparancsnok is, mert a fővédelmi vonalban már komolyabban vette a csapatok védelmi harcának megszervezését. Kezdte azzal, hogy mielőtt az 1. zászlóaljnak kiadta volna a visszavonulási parancsot, a salgótarjáni munkászászlóalj két századát előrerendelte a fővédelmi vonalba. Ezzel a dandárparancsnokság nyilvánvalóan azt akarta elérni, hogy ha az ellenség a visszavonuló 1. zászlóaljra tapadva a fővédelmi vonalhoz ér, azonnal ellenálíásba ütköznek. Ettől kezdve a salgótarjáni munkás- és bányász-századok is derekasan kivették részüket a város hősi védelméből.

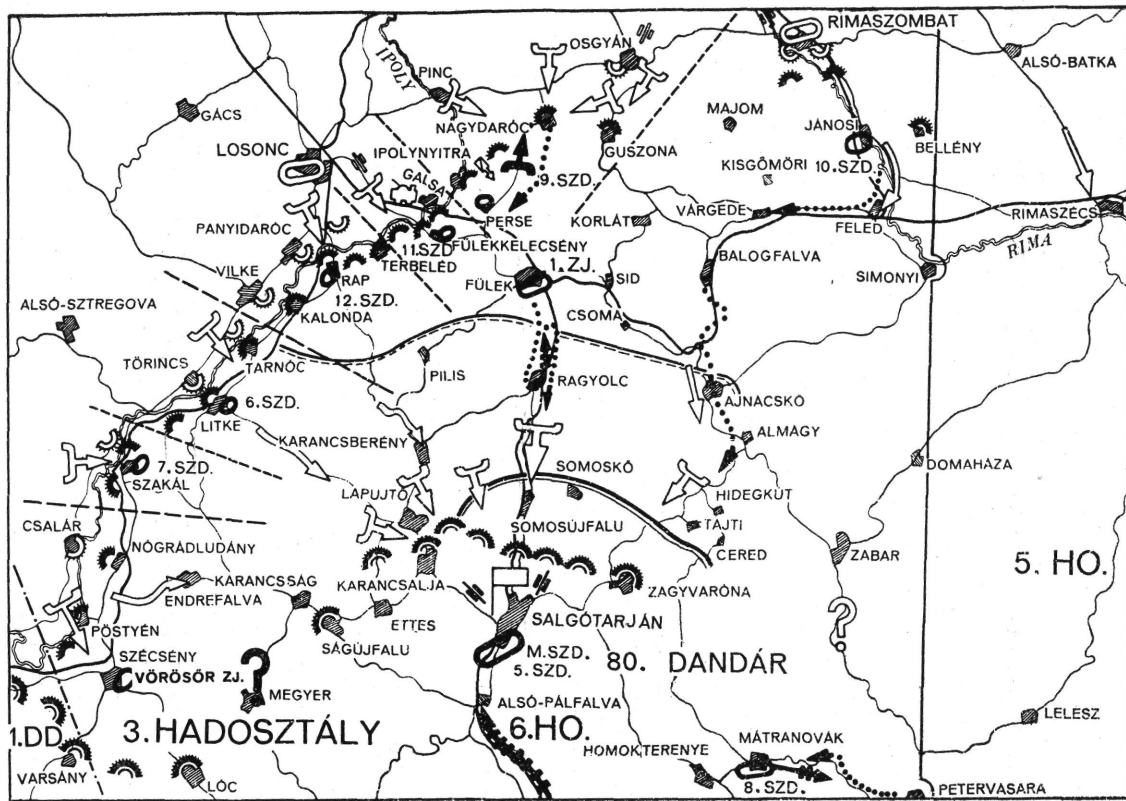
Az 53. ezred századai május 5-re virradó éjszaka foglalták el a fővédelmi vonal támpont-állásait. Mivel kiderült, hogy a sikertelenségek egyik oka a felderítés elégtelensége és az abból eredő bizonytalanság, az ellenség erejének és csoportosításának megismerése végett a felderítés haladéktalan bevezetését rendelte el a dandárparancsnokság. Sajnos, a dandárparancsnokság csak szavakban, papírravetett utasításokban hangsúlyozta a felderítés fontosságát, de annak gyakorlati végrehajtását sohasem ellenőrizte — az előbb említett parancs kiadása után sem. Ezért történhetett meg az a sajnálatos eset, hogy a középső és a jobbszárny századok már május 6-án feladták állásaikat és a fővédelmi vonal mögé vonultak vissza.

A 10. század (40 puská!), amely Hidegkútnál és Tajtinál a dandár fővédelmi vonalának jobbszárnyát biztosította, május 5-én délután visszavonult Vecseklő pusztán át Zagyvaróna felé. A századparancsnok azzal magyarázta a század visszavonulását, hogy a harcosok teljesen kimerültek a 10 napos éjjeli-nappali szolgálat következtében és sok a beteg. Két polgári egyén viszont azt vallotta, hogy a 10. század katonái a borospincéket feltörték, lerészegedtek, a lakosságtól erőszakosan vascorát rekviráltak és az éj folyamán többen megszöktek a századtól. Mindkét jelentés a század alacsony harcértékéről, a századparancsnok tehetetlenségéről és nemtörődömességéről tanúskodott. A századparancsnok továbbá még azt is jelentette, hogy egy ellenséges zászlóalj támadta meg Almágy felől. A későbbi vizsgálat azonban kiderítette, hogy az ellenség támadásáról szóló jelentés nem felelt meg a valóságnak, s a csehek május 5-én csak a védelmi vonal középső szakaszán és a balszárnyon próbálkoztak áttöréssel. Délután 5 órakor egy cseh páncélvonatot szaladt ki Fülekről Somosújfalú felé. A dandárhoz időközben megérkezett 8. sz. páncélvonatot és a 68/2. üteg azonnal tűz alá vette az ellenség páncél-

JELMAGYARÁZAT

a vázlatokhoz

A vörös Hadsereg csapatai	Az ellenség	
		<p><i>Utak. Vasutak. Folyók.</i></p> <p><i>Hadosztály-sávhatár</i></p> <p><i>Dandár- és Ezred-sávhatár</i></p> <p><i>Zászlóalj-sávhatár</i></p> <p><i>Század-sávhatár</i></p> <p><i>A csapatok és a főörsök által megszállt terület</i></p> <p><i>A csapatok és a táboriörsök védelemben</i></p> <p><i>A csapatok előnyomulása</i></p> <p><i>A csapatok támadása</i></p> <p><i>A csapatok visszavonulása</i></p> <p><i>Tervezett ellenállási vonal</i></p> <p><i>Csapatok vasúti szállításban</i></p> <p><i>Lovasság</i></p> <p><i>Lövegek</i></p> <p><i>Páncélvonatok</i></p> <p><i>Hadosztályparancsnokság</i></p> <p><i>Dandárparancsnokság</i></p> <p><i>Század Zászlóalj</i></p> <p><i>Ezred Dandár Hadosztály</i></p> <p><i>munkás, nemzetközi, vadász,</i></p>
<p>1: 400'000</p> <p style="text-align: center;">0 10 20km</p>		

vonatát Somosújfalú és Ragyolc között, mire az visszavonult, de nem sokkal később ismét megjelent. A saját páncélvonat és az üteg újból tüzzel fogadta a cseh páncélvonatot és amikor telitalálatot érték el, a kocsikból katonák ugráltak ki és visszaszaladtak Fülek felé.²³

Azt mutatja ez az eset is, hogy a páncélhárító tüzérség szerepét a páncélvonatokba beépített közvetlenirányzású lövegek töltötték be. Páncélhárításra ekkor még nem képezték ki a lövészeket. A lövészek csupán a páncélvonatokról leugráló vagy azokat kísérő ellenséges gyalogsággal szemben puska- és géppuskatüzzel vehették fel eredményesen a harcot, a páncélvonatokkal szemben többé-kevésbé tehetetlenek voltak. Az ellenséges páncélvonatokkal szembeni bizonyosfokú tehetetlenség a harcosokra természetesen idegesítően hatott. De, hogy a páncélvonatok megjelenése nemcsak Salgótarjánnál okozott riadalmat a lövészek körében, azt a hadseregpárancsnokság következő szövegű parancsa is mutatja: „Saját páncélvonataink mozgása egyes nyúl szívű emberek rémhírek terjesztésére adott tápot. Hogy ez a jövőben elő ne fordulhasson, elrendelem, hogy a páncélvonatok a jövőben a vörös zászlót feltűnő helyen hordják.“

Nem vitás, hogy a középső és a jobbszárny századok bizonytalanságához a cseh páncélvonat megjelenése is hozzájárult, a nyugtalanság legfőbb oka mégis csak a felderítés minősíthetetlen hézagossága volt. Az ellenség erejéről, helyzetéről és tevékenységéről a legkülönbözőbb és a legfantasztikusabb hírek terjedtek el. Mindenki azt hitte,

²³ A páncélvonatok szerepe az első imperialista világháború végén a védelmi vonalaknak harcászati mélységben történő áttörése szempontjából jelentősen megnövekedett. A páncélvonatokat a vasútvonalak mentén és közelében elhelyezett tüzérségi ütegállások és géppuskafészek lektüzdésére, valamint a gyalogság megfélemlítésére használták fel. Az orosz polgárháború és a Magyar Tanácsköztársaság honvédó háborújában a mozgó hadműveletekre való tekintettel, a páncélvonat alkalmazására széles lehetőségek nyíltak. A Vörös Hadseregben a páncélvonat-egységektől a felderítésen kívül a támadó gyalogság első lépcsőjének támogatását is megkövetelték. A forradalmi harcokat vívó hadseregekben, mint például az orosz és a magyar Vörös Hadseregben, ahol a vezetés a harcosok öntudatosságával és bátorságával is számolt, a páncélvonatokat vállalkozások végrehajtására is előszeretettel felhasználták. Ilyenkor a páncélvonatokon rohamosztagokat (-századokat) helyeztek el.

A páncélvonatok észszerű, merész és sokrétű felhasználásának ragyogó és tanulságos példái lehet tanulmányozni az orosz polgárháború időszakából. Amikor például a fehérgárdista csapatok 1918 nyarán közvetlenül Caricin (ma: Sztálingrad) előtt álltak, Sztálin elvtárs a Vörös Hadsereg csapatainak védelmi állását a várost félkörben körülvevő körvasút előtt jelölte ki, hogy a körvasút pályáján működő páncélvonatok közvetlen irányzású lövegekkel, mint mozgó tüzérség támogassák a gyalogság harcát.

A Vörös Hadsereg 4. sz. páncélvonatának személyi állománya, fegyverzete és gördülő anyaga a következő volt: „Élelmezési állomány 46 ember, ebből 9 volt havidíjas és 37 vörössőr. Harcászati állomány 40. Ütközetállomány 1 db Jk szerkocsi, 1 db páncélozott géppuskakocsi, 1 db páncélozott ágyús kocsi és 1 db 77-es páncélozott mozdony, ezeken 7 db géppuska és 1 db 7 cm hajóágyú van elhelyezve. Kaszárnya 3 db „Pulman“ személykocsi (4 tengellyel) és 2 db 3 tengelyes személygépkocsi. Málha állomány 1 db Cg kocsi-konya, 1 Gt, 1 G és 1 L kocsik — felszerelési és raktárkocsik, 1 Kmn és 2 db Jk kocsik szenes kocsik, 1 db G kocsi — műhelykocsi és 1 db G'Tn löszerkocsi“ — 70. cs., 523/153. R. hdm. sz.

hogy az ellenség éppen őt keríti be és ejti fogságba. Lehet-e ezeketán azon csodálkozni, ha a fővédelmi vonal északkeleti kiszögellésében, a Medves-magasán álló munkásszázad harcosai, akik még nem vettek részt tűzharcban, s akikre a határozott és körültekintő vezetés a legjobban ráfért volna — látván a 10. század és a Vecseklő-pusztán állásban lévő géppuskás szakasz visszavonulását — elhagyták állásaikat és visszavonultak.

Ezzel egyidőben a vörösőrszázlólaj az 1. dandárhoz tartozó 16/2. zászlólaj segítségével az ellenség május 5-i támadását bár visszaverte, másnap, május 6-án a csehek mégis elfoglalták Szécsényt.

Rendkívül súlyos volt a helyzet. Szécsény és Ságújfalu között mintegy 10 kilométeres hézag csalogatta a cseheket Pásztó—Hatvan felé. A 80. és a 60. dandár, Zagyvaróna és Apátfalva között sem volt saját csapat, s így az ellenség ellenállás nélkül törhetett előre Pétervására felé. Salgótarján a cseh tüzérség hatáskörletébe esett. Még szerencse, hogy a Lapujtónél támadó ellenség rohamait a 6. és a 12. század sikerrel verte vissza. Ezekben a harcokban tüntették ki magukat a 68/2. üteg kezelői és parancsnokai is, akik „igen sokszor már csirájában fojtották el“ az ellenség támadását.

A vezetés egészen kicsúszott a dandárparancsnokság kezéből. Intézkedései formálisak voltak csupán és mindent a csoportparancsnokokra bízott. Borulását („Hogy a csapatok tartani fogják-e a vonalat, kétséges“ s „ha számbavehető erősítés nem érkezik, Salgótarján nem lesz soká tartható“) a csapatok felé fenyegetőzéssel palástolta („A vonalon túl minden hátrálóra méltó büntetés vár“). Minden attól függött tehát, hogy a harcosok megértik-e Salgótarján megvédésének jelentőségét és kitartanak-e minden körülmények között? Ha igen, azért-e, hogy a védelem feladatát a Salgótarjánhoz közeledő 6. hadosztályra áthárítsák, ahogyan ezt a dandárparancsnokság gondolta, vagy pedig azért, hogy a 6. hadosztály által végrehajtandó ellencsapáshoz a kedvező előfeltételeket megteremtsek? S hogy az 53. ezred századai a munkásszázadokkal együtt a túlerővel szemben is megállták a helyüket, az nem a dandárparancsnokság érdeme, hanem a 6. hadosztályparancsnokság határozott vezetésének és a jó politikai munkának köszönhető.

A 6. hadosztály csapatai, amelyeknek egy része május 7—8-án már a felvonulási körletbe beérkeztek, az ellencsapás harcrendjének megalkotásához 8—9-én kezdték volna meg felvonulásukat a hadosztályparancsnok terve szerint. A csapatok mozgásának biztosítása végett a hadosztályparancsnok megparancsolta a 80. (Köller) dandárnak,²⁴ hogy a 46/1. és a 46/2. zászlólaj esetleges felhasználásával feltétlenül akadályozza meg az ellenség további előnyomulását. Pétervására felé ugyanakkor a 46/3. zászlólaját küldte ki, hogy a hadosztály „Salgótarján irá-

²⁴ A 80. dandár parancsnokát. Radványer volt alezredest leváltották és Köller volt alezredest állították a dandár élére. Köller dandárparancsnok a május 19—20-i kisterenyei harcok idején a csehek fogságába került. — BJ.

nyában megindított akcióját“ keletről biztosítsa. A hadosztály baloldalát Alsó-Zsunypusztánál egy század biztosította, amelyet később a 4. hadosztályhoz tartozó 13/2. zászlóalj váltott fel.

Ahhoz azonban, hogy a 6. hadosztály parancsnoka helyes elhatározásra juthasson és ezen belül a csapatok a támadás-harcrendjét helyesen megalakíthassák, az ellenség helyzetének, erejének és összetételének alapos ismeretére volt szükség. E tekintetben a hadosztályparancsnok semmiféle kényelmességet, hanyagságot és pontatlanságot sem tűrt meg. Szigorúan megparancsolta, hogy a dandárparancsnokságok (80., 46., 101.) minden helyzetjelentésükben (reggel 5, délelőtt 10 és délután 4 óraker) jelentsék a felderítés eredményét is.

Kétféle felderítés volt: harcászati és hadműveleti. A járőrökkel végrehajtott harcászati felderítésnek az volt a feladata, hogy megállapítsa az ellenség összetételét, a kisebb tartalékok helyét, géppuskák tüzelőállásait és a tüzérségi ütegállásokat közvetlenül az arcvonal előtt. A hadműveleti felderítést polgári egyénnel végeztette a hadosztályparancsnokság, akik az ellenség mögöttes (hadműveleti és hadtáp) területét figyelték meg. Erre azért volt szükség, mert a hadosztályparancsnokságnak azt is tudnia kellett, hogy az ellenség üldözése közben milyen meglepetésekre számíthat, hol és milyen irányból várható az ellenség ellenlökése (elfencsapása), amelyeket harcászati (hadműveleti) tartalékaival hajt majd végre. A hadosztályparancsnokság a csalódások elkerülése végett azt is megkövetelte a felderítést végző személyektől, hogy pontosan nevezzék meg azokat a forrásokat, amelyekből a hírek és az adatok származnak.

A felderítéssel egyidőben folyt a csapatok előkészítése a támadáshoz. A hadosztályparancsnokság nagyon jól tudta, hogy maradandó sikert csak akkor érhet el, ha a csapatok harcértékét emeli, a fegyelmet tökéletesen megszilárdítja és a meglévő anyagi hiányokat a lehetőségekhez képest megszünteti. Amikor például a 46/4. zászlóalj parancsnoka azt jelentette, hogy a harcosok öt okolják a felszerelés hiányossága miatt, „a zászlóaljparancsnok utasított, azonnal terjessze be, mi hiányzik.“ Intézkedés történt arra nézve is, hogy a lövészeket, de különösen a tüzér alegységeket látcsővel és a szükséges térképekkel azonnal ellássák. Hogy pedig a csapatok mozgékonyak legyenek, hátsó-, hámos- és málháslovakat, valamint járműveket adtak nekik.

A fegyelem megszilárdítása a parancsnokok és a politikai megbízottak együttes feladata volt. Amikor a hadosztályparancsnok megparancsolta, hogy az alegységek parancsnokai a fegyelmet, a szolgálat pontos teljesítését szigorúan megköveteljék és a vétkeket megfenyítések — a politikai megbízottaktól azt követelte, hogy a meggyőzés eszközeivel haladéktalanul a parancsnokok segítségére siessenek. A politikai megbízottak munkájuk eredményessége szempontjából viszont felbe-
sülhetetlen értékű segítséget kaptak azoktól a népbiztosoktól, akik eb-

ben az időben Salgótarjánban tartózkodtak, — elsősorban Rákosi Mátyástól.

Ismeretes, hogy május 1-én, amikor a románok már mindenütt elértek a Tiszát és a csehek általános ellentámadásba mentek át, a Tanácsköztársaság válságos helyzetbe került. „Úgy látszott, hogy nincs semmi kilátás az ellenforradalmi erők feltartóztatására.”²⁵ A szociáldemokraták elérkezettnek látták az időt, hogy a kommunistákat félreállítsák és a proletárdiktatúrát megdöntsék. A szociáldemokratavezér Kunfi Zsigmond a kormányzótanács május 1-i ülésén azt a cinikus javaslatot tette, hogy „a hatalom adassék vissza a munkásság (értsd: az ellenforradalmat kiszolgáló jobboldali szociáldemokraták) kezébe,” mert mint mondta: „Az antant a forradalmi kormányzótanáccsal nem tárgyal.”²⁶ „Kommunisták azonban” — miután felismerték Kunfi megítélését és áruló javaslatának lényegét — „sarkukra álltak, a kommunista népbiztosok apelláltak a munkásságra, összehívták dálutánra a munkástanács ülését és ezen az ülésen nemcsak a vasmunkások bizalmi férfiai, hanem a munkásság túlnyomó többsége nagy lelkesedéssel a kommunista álláspontot tette magáévá, hogy tovább kell harcolni, az utolsó eszközt is meg kell ragadni és vissza kell verni a betolakodókat.”²⁷ Jópéldáival a kommunista népbiztosok jártak az élen. Kimentek a csapatokhoz, hogy ott segítséget adjanak a parancsnokoknak a szervezésben és a fegyelem megszilárdításában. Salgótarjánban, ahol a helyzet a legkritikusabb volt — Rákosi és Hevesi népbiztosok mentek. Munkáscsapatokat szerveztek, a hanyag és ellenforradalmi tevékenységet kifejtő parancsnokokat a munkáshatalom nevében felelősségre vonták, a harcosokat elszánt küzdelemre buzdították és Rákosi elvtárs puskával a kezében bizonyította be, hogy a kommunisták nemcsak beszélnek, hanem cselekednek is. Hatalmas segítséget adott a politikai megbízottaknak a harcosok között végzendő politikai munkához. Amikor például a 46/4. zászlóalj „makói különítmény”-századának harcosai kijelentették, hogy „amíg a hiányzó felszerelést, úgymint ruhát, cipőt, mozgókonyhát, kocsit nem kapnak — nem harcolnak,” Rákosi Mátyással folytatott személyes beszélgetésük után készek voltak harcászállni. Különösen eredményes nevelő és szervező munkát végzett Rákosi elvtárs azoknál a munkásszázadoknál, amelyekkel együtt ment ki a frontra és résztvett azok tűzkeresztségében.²⁸ Ettől kezdve minden katonát és felfegyverzett munkást egy cél és akarat hevített: megállítani és visszaverni az ellenséget. Ennek is elérkezett az ideje.

Május 7-én az egyik csehszlovák század parancsnoka azt a kijelentést tette a somosujfalui bíró előtt, hogy „este 6 órára Salgótarjánt

²⁵ Münnich Ferenc cikke a „Sarló és Kalapács” 1931 március-áprilisi számában. — A Magyar Tanácsköztársaság 1919., Szikra 1949., 231. o.

²⁶ Böhm Vilmos: Két forradalom tüzeiben. Népszava 1946., 249. o.

²⁷ Rákosi-per. Szikra 1950., 413. o.

²⁸ U. o., 573. o.

ezredüknek el kell foglalnia". Ebből ugyan nem lett semmi, de a kijelentés komolyságát azok a támadások bizonyították, amelyeket ekkor a dandár védőszakaszának két szárnya ellen intéztek. Amikor a csehek látták, hogy a dandár védelmi vonalát Karancsaljánál áttörni nem tudják, a 6. és 12. század elleni támadásuk továbbfolytatásával egyidőben a dandár balszárnyának átkarolására törekedtek. Eredményt azonban a századok szívós ellenállása és a tűzérség kiváló tűztámogatása miatt nem érthettek el. Vecseklő-pusztánál pedig a 6. rohamszázad az 1. és 10. század részeivel, valamint a 18/3. tarackos üteggel nemcsak visszautasította az ellenség támadását, hanem őket 3 kilométerre visszaűzte és „nekik halottakban és sebesültekben érzékeny veszteséget okozott”.

A vörös csapatok lerohanása tehát nem sikerült. Bebizonyosodott, hogy a Tanácsköztársaság külső és belső ellenségeinek túlzott derűlátása indokolatlan és korai volt. A csehszlovák csapatok „lendületes” előnyomulásának május 7-én egyszeriben végeszakadt, a támadó hadműveletek elakadtak, s a vörös csapatok hősi helytállása arra intette őket, hogyha nem akarnak megsemmisülni, akkor idejében visszavonulnak.

Ennek a napja május 10-én érkezett el.

3. A 6. hadosztály ellencsapása és Salgótarján első felmentése. (Május 10-től május 17-ig.)

Néhány nappal május 10-e előtt, pontosabban május 7-én történt, hogy a vörös csapatokat Salgótarjánnál érzékeny veszteség érte. Karancsot, Salgótarján környékének uralgó pontját a csehszlovák csapatok elfoglalták és ezzel a város környéke, mint nyitott könyv terült el a magaslatokon magát befészkelte ellenség előtt. A Karancs elvesztése után aligha lehetett a támadáshoz a 6. hadosztály csapatait úgy felvonnatni és átcsoportosítani, hogy az ellenség azt meg ne figyelhesse, nem beszélve arról, hogy a Karancs kiemelkedő tereppontjai a tűzérfigyelők elhelyezésére is rendkívül alkalmasak voltak.

S mivel valamit tenni kellett, a dandárparancsnokság azzal a feladattal bízta meg a néhány nappal korábban megalakult gyurtyánosi bányászszázadot, hogy az ellenséget a Karancs-magaslatról elűzze. Az ellenség azonban olyan szívósan védekezett, a támadókra olyan gyilkos géppuskatűzet zúdított, hogy a bányászszázad rohama (május 8-án) nem sikerülhetett. De az első bevetés sikertelensége a gyurtyánosiakat egyáltalán nem törte le, hanem másnap, május 9-én, még szenvedélyesebb támadást indítottak az ellenség állásai ellen. Sikerült is meghátrálásra kényszeríteniök a cseheket, tartózt eredményt sajnos, ekkor sem érthettek el, mert az ellenség ellenlökése az elfoglalt állások elhagyására készítette őket. Csak a május 10-én reggel megújított roham hozta meg a hősiesség napok óta várt gyümölcsét: Karancs-magaslatot a vörös csapatok véglegesen birtokukba vették.

Alig pirkadat után indult csak meg a fegyveres bányászok és a 2. zászlóalj különítményének együttes támadása²⁹ — a győzelem híre már a reggeli órákban az egész környéket bejárta. Leírhatatlan volt az öröm. A kerges szenyér, amely néhány nappal ezelőtt még a szénfejítő csákány nyelét szorította, most a fegyvert ragadta meg vasmarokkal, hogy megvédje családját, szülőföldjét, kenyerét, szabadságát, az ország szénét, a munkások hatalmát és a szocialista hazát. A bányászok lelkesedése és kitartása buzdította bátorságra és hősiességre azokat a vörös katonákat is, akik a 2. zászlóalj parancsnokának személyes vezetésével vettek részt az ellenség elűzésében. A katonák, akik május 7-ig csak visszavonultak és komolyan meg sem kísérelték, hogy az előnyomuló ellenséget feltartóztassák, május 10-én halálmegvető bátorsággal vették magukat az ellenségre és védelmezték a visszafoglalt magaslatot a csehek két ízben is megkísérelt ellenlökésével szemben, amíg egy század és egy géppuskás szakasz erősítésül meg nem érkezett. A hadosztályparancsnokság, amikor a harcban legjobban kitűnteket a hadseregparancsnoksághoz dícséretre felterjesztette, elsősorban azt vette figyelembe, hogy önfeláldozó magaviseletük és bátor magatartásuk mély erkölcsi hatással volt a hadosztály egész személyi állományára. Megdícsérték a 18/3. üteg kezelőit is, akik a siker kiharcolása és kimélyítése érdekében hasznosan tevékenykedtek. Végeredményben tehát a hadismeretekben járatosan bányászok hősiessége és törhetetlen győzniakarása a vörös katonák harcéri tapasztalatával párosult és a vállalkozást siker koronázta.

Az 53. ezred parancsnoka május 10-én délelőtt már arról is értesítette a dandárparancsnokságot, hogy a csehek pánikszerűen menekülnek vissza Somosújfalú környékéről Fülek felé. Ennek okára a harcok során elfogott két cseh katona vallomása derített fényt.

Kiderült, hogy a csehszlovák hadvezetőség — amely Salgótarján ellen északi irányból, a Fülek—Salgótarján-i vasút és műút mentén akart döntő csapást mérni és erőinek jelentős részét is itt összpontosította — május 7-e után addig tétovázott, amíg kicsúszott kezéből a kezdeményezés. Már az is kínosan érintette a csehszlovák csapatok parancsnokait, hogy a nagy hangon beharangozott könnyű hadjárat Salgótarján-tól északra a vörös csapatok és a felfegyverzett bányászok, munkások szívós ellenállása ütközött. De legjobban mégis az nyugtalanította őket, hogy a felvonuló 6. hadosztály harcrendjét és erejét nem ismerték. Ovatosságból taktikát változtattak. „Állj!”-t parancsoltak a középen támadó zászlóaljoknak, a szárnyakon előnyomuló zászlóaljoknak pedig azt a feladatot adták, hogy a vörös csapatok szárnyait megkerülve, haladéktalanul törjenek előre a város felé.

Am az új taktika is csődöt mondott. Egymásután omlottak össze az ellenségnek az arcvonal szárnyai ellen intézett heves rohamai, a Somos-

²⁹ A bányászszázadot a 6. és a 12. század egy-egy szakaszával erősítették meg. A vállalkozást az 53/2. zászlóalj parancsnoka személyesen vezette. — BJ.

Újfalú környékén beásott zászlóalj pedig egyre türelmetlenebbül várták azt a pillanatot, amikor ismét előnyomulhatnak. De, mert a kitartás, a gyors és könnyű győzelem hazug propagandájával félrevezetett katonatömegeknek nem erénye, nyugtalanságuk és idegességük óráról-órára fokozódott. Nem is kellett sokáig várni arra a percre, amikor a pattanásig feszült idegek a szolgálatot felmondták, a botcsinálta fegyelem felbomlott — s a pánikszerű visszavonulás megkezdődött.

Amikor a Somosújfaluban és környékén egyre türelmetlenebbül várakozó ellenséges csapatok a Karancs-magaslat felől május 10-én reggel élénk puska-, géppuska- és ágyútűzet hallottak, azt hitték, hogy a vörös csapatok áttörték ideiglenes védelmi állásaikat és bekerítették őket. A bekerítés gondolata valósággal megtévelytette őket és fegyvereiket is elhánnyva szaladtak vissza Fülek felé. A dandárparancsnokság természetesen azonnal kihasználta ezt a kedvező körülményt és a Karancs—Somosújfalú D—Bezerme vonaláig tolta előre a dandár védelmi vonalát.

A csehek, hogy a középen reájuk nézve hátrányos helyzetet ellenőrizzék, a 80. dandár balszárnyának megkerülésére törekedtek. Vagy-vagy! A Megyerre kiküldött 101/14. századot egy zászlóaljnyi, a Ságújfalú-i 53/7. századot két szakasznyi erővel támadták meg. Persze eredménytelenül, mert a vörös csapatok részeinek harctevékenysége most már olyan nagyszerűen kapcsolódott össze, hogy a csehek számára csak egy lehetőség maradt hátra — a visszavonulás. A 14. század ellen támadó zászlóalj, mivel az 1. dandárhoz tartozó 16/2. zászlóalj ellenlökése Szécsény irányában megkezdődött és az ellenség visszavonulásának lehetőségét kérdéssé tette, csakhamar vissza is vonult. Hasonlóképpen járt az a két szakasznyi erő is, amely a 7. század ellen támadott, mert a dandárparancsnokság a „makói-különítményt“ küldte a ságújfalúiak megsegítésére.

Sajnos, az ellenség pánikszerű menekülése és az események váratlan gyorsasága a 6. hadosztály parancsnokát is felkészületlenül találta. Az ellenség erélyes üldözésének gondolata bár nagyon csábítóan látszott, hiszen az ellenséget a félelem gyötörte, visszavonulása csak meghatározott utakon történhetett — a hadosztályparancsnok tévovázott. Tanácsatlanságát a felderítés adatainak elégtelenségével és a csapatok felkészületlenségével lehet magyarázni. Bár pontosan ismerték az ellenségnek a vörös csapatokkal érintkező erőit, azoknak elhelyezését, a géppuskák és a lövegek tüzelőállásait — a tartalékok helyéről, az esetleges átcsoportosításokról és a létszámviszonyokról azonban semmit, vagy csak nagyon keveset tudtak. Ezeknek ismerete nélkül az erélyes és lendületes üldözés természetesen nagyon kockázatos dolog lett volna. De az ellenség elsöprő erejű és megsemmisítő hatású üldözésére a hadosztály belső helyzete miatt sem lehetett komolyan gondolni. Mert hát ki üldözze az ellenséget? Az elcsigázott és a nagy vérvesztéséget szenvedett 53. ezred-e, vagy talán az éppen gyülekezésben és mögöttes elhelyezés-

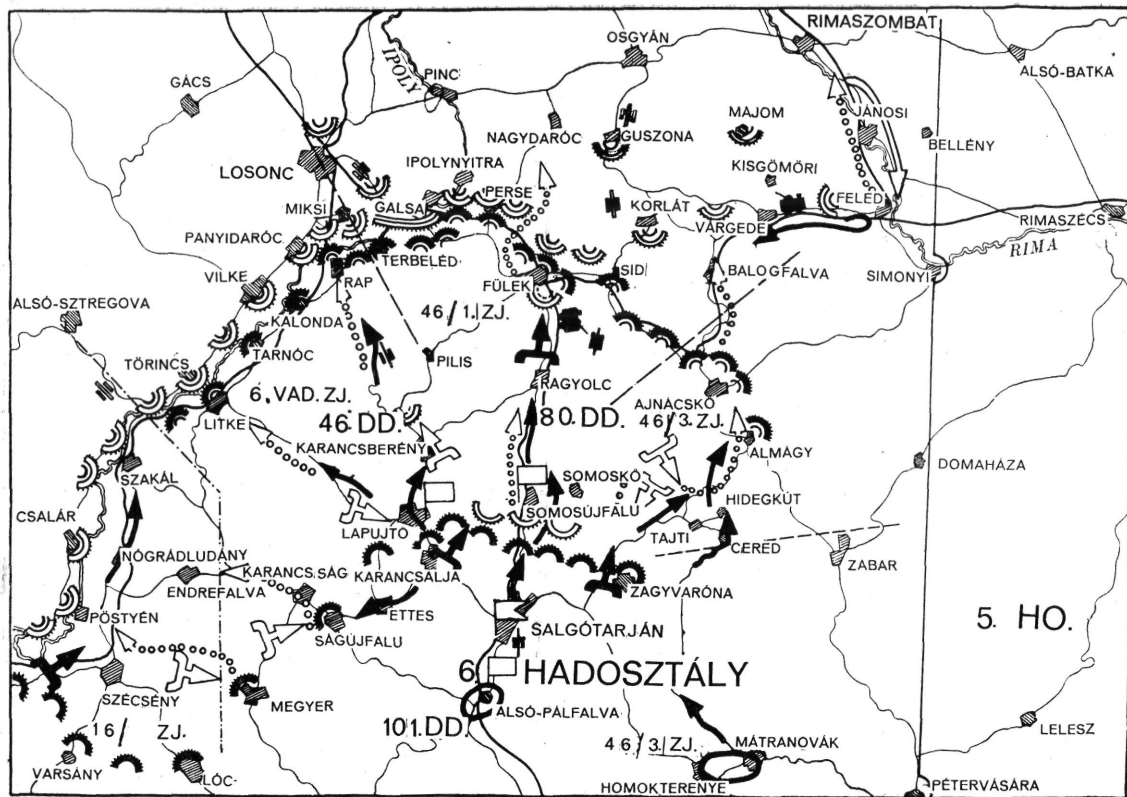
ben lévő 6. hadosztály? Továbbá: a hadosztálynak elegendő személyszállításra alkalmas tehergépkocsija és figyelemre méltó lovassága sem volt, hogy az adott esetben gyors és meglepő manővereket hajtson végre, a menekülő ellenséget állandóan nyugtalanítsa, harcrendjét még jobban szétszórja, gyülekezését megakadályozza és részenként megsemmisítse, fogságba ejtse.

Szó sem lehetett tehát az ellenség azonnali és erélyes üldözéséről az adott viszonyok között. Csupán a felderítő járőrök és a páncélvonatok követték a visszavonuló ellenséget, hogy felderítést végezzenek és a menekülőket nyugtalanítsák, bizonytalanságban tartsák. S amíg a páncélvonatok, valamint a felderítő járőrök a tűzterek tűzoltalma alatt a visszavonuló ellenségre rátapadva mentek előre, a 80. dandár csapatai még az éjszaka folyamán megszállták a fővédelmi vonalat, sőt Lapujtő községbe is bevonultak. A 16/2. zászlóalj Szécsényt szabadította fel.

Most már a hadosztályparancsnok sem habozott sokáig, minden perc drága volt. Gyorsan felvonultatta csapatait és miután azok május 11-én délelőtt az ellenség egy zászlóaljnyi erővel végrehajtott ellenlökését Medves-magasánál sikeresen visszaverték, délután 2 órakor megkezdték előnyomulásukat. A főtámadási irányban előnyomuló 80. dandár még ugyanezen a napon felszabadította Ragyolcot, a 46. dandár pedig a hadosztály kíségető csapásának irányában Karancsberényt érte el, ahol a 6. vadászzászlóalj és az ellenség utóvédei között az esti órákba is belenyúló elkeseredett küzdelem bontakozott ki. A heves összecsapásból a vadászok kerültek ki győztesen. Ezalatt a jobbszárnyon a homokterenyei 46/3. zászlóalj Bárnán át Tajti—Hidegkút—Almágy területére nyomult előre.

Május 12-én a csehek Fülektől délre a vasút és a műút mentén mégegyszer megkísérelték, hogy a vörös csapatokat feltartóztassák, de a 80. dandár alárendeltségében harcoló 6. rohamszázad a páncélvonatok és a tűzterek támogatásával az ellenséget szétverte és bevonult Fülekre. A 6. vadászzászlóalj Rapot, a 46/3. zászlóalj pedig Tajtit szabadította fel. A csapatok szinte óramű pontossággal hajtották végre napi feladataikat. Nyitva állt már az út Losonc és Rimaszombat felé, amikor az ellenforradalmárok és „szocialista” cinkosaik a megvert ellenség segítségére siettek.

A szociáldemokraták a Vörös Hadsereg felső vezetésében megbújt ellenforradalmárokkal szövetkezve azt a valótlan hírt terjesztették, hogy az „ellenség 3 hadosztállyal Szegedről, 2—3 hadosztállyal a Mura-közől Budapest felé az előnyomulást megkezdte”. Hogy e hamis hírverésnek mi volt a célja — ma már ismeretes. Lefogni a Vörös Hadseregnek a csehekre lesújtó öklét, riadalmat kelteni az országban és a hadseregben, bátorságot önteni a szervezkedő ellenforradalmi csoportokba és zavart kelteni a hadsereg vezetésében. A hadseregparancsnokság egyik vezérkari közege, egy volt tiszt cinikusan azt javasolta, hogy a Vörös Had-

sereg a Dunától északra és keletre eső területeket ürítse ki és a Dunántúlon összpontosítsa erőit. Másszóval: a Vörös Hadsereg az addig elért eredményeiről mondjon le, Salgótarján szénét ajándékozza oda a cseheknek, a gabonatermő területeket engedje át a románoknak, utat nyisson Budapesthez, maga pedig a Dunántúlra menjen.

Az ellenforradalom műhelyében a francia antant csapatok „várható” támadásáról kiagyalt vakhírek — Stromfeldet is megtévesztették. Stromfeld, bár elvetette a fent említett arcátlan és pimasz hadművelési tervjavaslatot, elhatározta, hogy a franciák előnyomulását a Vörös Hadsereg legütőképesebb erőivel a Duna—Tisza között támadólagosan megakadályozza.

Ez május 11-én történt.

Május 12-én már a 6. hadosztályparancsnokság is intézkedett és azt az utasítást adta ki, hogy a csapatok a további előnyomulást szüntessék be és a felszabadított területeket az Ipoly, valamint a losonc—fülek—feledi vasútvonal mentén tábori és főorsbiztosítással tartsák ellenőrzés alatt. A támadó hadműveletek tehát befejeződtek, Salgótarján az ellenség nyomása alól felszabadult, a lakosság megnyugodott és megnövekedett a bányák termelése. Ismét szénnel telt vasúti kocsik gördültek az ország szíve, Budapest felé, — aminek stratégiai jelentősége volt, mert a gyáraknak, üzemeknek és a csapatok szállítása szempontjából is fontos vasútnak üzemanyaghiány miatt nem kellett leállniok. A 6. hadosztály azonban még ennél is jelentősebb sikereket érhetett volna el, ha harctevékenysége átgondoltabb és egy nagyobb szabású hadművelési terv szerves része.

Ennek megértéséhez tételezzük fel, hogy a francia antant csapatok támadásáról gyártott hamis hírek a valóságnak megfeleltek. Kétségtelen, hogy ebben az esetben Stromfeldnek az a terve, hogy a Vörös Hadsereg főerőit a Duna—Tisza között vonja össze — helyes volt. Ahhoz azonban, hogy a Kecskemétnél összevont hadosztályok kedvező feltételek mellett léphessenek harcba és hadműveleteiket siker koronázza, mindenekeelőtt az északi arcvonalat kellett megbízható módon lezárni. Hogy hol? Bizonyos, hogy nem a Mátra és a Bükk déli lejtőin, az Alföld északi szegélyén, hanem a harcászati szempontból is legkedvezőbb Ipoly—Rimá—Sajó folyók vonalába. De, hogy ezt a védelmi vonalat a vörös csapatok megszállhassák és részben kiépíthessék, először az ellenség által megszállt területeket kellett felszabadítani, nemcsak Salgótarjától északra, hanem mindenütt.

A hadseregparancsnokság is gondolt erre, amikor május 15-én a 3. hadtestnek Miskolc felszabadítására adott parancsot. Senki sem vitatja a harcparancs alapgondolatának helyességét, hiszen az 1. hadosztály éppen ennek a harcparancsnak irányelvei és rendelkezései szerint hajtotta végre a Tanácsköztársaság honvédő háborújának egyik legmerészebb és egyben legragyogóbb fegyvertényét, Miskolc felszabadítását. A hadseregparancsnokság mégis hibát követett el, amikor a 3.

hadtesthez tartozó 1. és 5., valamint a hadseregirtalék 6. hadosztály harc-feladatát egy körültekintőbb hadműveleti tervben már korábban (május 11-én) nem hangolta össze, a hadosztályok hasznos harcászati (és hadműveleti) együttműködésének megszervezéséről megfeledezett. Csakis ezért történhetett meg, hogy a 6. hadosztály a 3. hadtesttől, pontosabban az 5. hadosztálytól teljesen függetlenül működött és azokban a napokban, amikor a csehek a Vörös Hadsereg védelmi vonalát közvetlenül Eger előtt feszegették és a vörös csapatok élet-halál harcot vívtak a hevesen rohamozó ellenséggel — az 5. hadosztály magára maradt. Észszerűbb és helyesebb lett volna, ha az 1. hadosztály ellencsapása előbb kezdődik meg,³⁰ miközben a 6. hadosztály a főcsapás irányát Füleknél jobbra fordítja el és támadását Feled—Rimaszéc irányában fejleszti tovább. Nem vitás, hogy a hadosztály támadási irányának kelet felé történő elfordítása merész és kockázatos lépés lett volna, mert ebben az esetben a főcsapás párhuzamosan halad az ellenség arcvonalával, de nem ugyanezt tette-e az 1. hadosztály Miskolc felszabadításakor.

Figyelembevévén a 6. hadosztály ütőképességét és tapasztaltságát, ismervén az ellenség nem magas erkölcsi értékét és a bekerítéstől való félelmét, számítván a felszabadított területek lakosságának cselekvő támogatására, egészen biztos, hogy a 6. hadosztály Rimaszécet és Ózdot 3—4 nap alatt elérte volna, a csehek, ha tudnak, Eger térségéből visszavonulnak, az Ipoly—Rima—Sajó vonalától délre eső területek felszabadulnak — s még arra is jut idő, hogy a hadosztály csapatai a felváltás után Kecskemétre időben beérkezzenek. Ehelyett a 6. hadosztály megállt, az 5. hadosztályt nem segítette, s ami a leglényegesebb, lélekzetvételnyi szünetet adott az ellenségnek, lehetőséget nyújtott számára, hogy érintetlen erőivel az Ajnácskőtől Miskolcig és le egészen Egerig elterülő területen, a Vörös Hadsereg arcvonalába beekelődő „zsák“-ban új támadásra készüljön fel, ami nemsokára be is következett.

4. A csehszlovákok második támadása, Salgótarján bekerítése, a megerősített 80. dandár ellencsapása. (Május 18-tól május 29-ig.)

Amikor a csehek észrevették, hogy a 6. hadosztály csapatai az Ipolyon és a losonc—fülek—feledi vasútvonalon túl már nem üldözik őket, azonnal megálltak és sürgősen beásták magukat. Losonctól Feledig, ahol a vörös csapatok esetleges további előnyomulását természetes akadály aligha gátolta volna meg, mélységben tagozott állásrendszert építettek ki. Tüzérségük a védelem első vonala (Miksi—Várgede) mögött és a második vonalban (Losonc É.—Guszona—Majom) helyezkedett el. Az Ipoly

³⁰ A munkászászlóaljakat már május első napjaiban megszervezték. Tehát az 1. hadosztály harcképességének megteremtése még május 10-e előtt megtörténhetett volna, ha a hadseregarancsnokság komolyan foglalkozik az 1. hadosztály felhasználásának gondolatával. — BJ.

balpartján Lázi-pusztánál pedig olyan erős tüzérségi tüzellel is biztosított hídfőállást rendeztek be, hogy azt a fűlekelecsényi főőrs-század sem tudta elfoglalni. A védelem megszervezése és kiépítése tehát előre sejtette, hogy a csehek az első ízben kudarcba fulladt támadásukat egy alkalmas pillanatban megismétlik.

Említettük már, hogy a 6. hadosztály csapatai az új védelmi vonalat Fűlek felszabadítása után szállták meg. Litkétől Almágyig a 6. vadász-, a 46/2. és a 46/3. lövészzászlóalj helyezkedett el, míg a többi zászlóalj Lapujtón, Somosújfaluban és Salgótarjában gyülekezett kötelékrendezés, illetve elszállítás céljából. Szóltunk már arról is, hogy a 6. hadosztály csapatai a salgótarjáni védőszakaszban csak rövid ideig tarózkodhattak, mert a hadseregarancsnokság parancsa szerint Kecskemétre kellett menniök.

A csapatok felváltása és vasúti elszállítása természetesen nem történhetett meg minden zavaró körülmény nélkül. Az arcvonalon figyelőszolgálatot ellátó zászlóalj felváltásának sorrendjét és ütemét a 80. dandár megerősítésére küldött 5. vadászzászlóalj, valamint a Mémosz-geppuskásszázad beérkezése és felkészülése, nem különben a gyülekeztetett alegységek és a felváltott zászlóaljok vasúton való elszállításának lehetősége határozta meg, úgy, hogy az ellenség megfigyelése és felderítése egy pillanatig se szűnjön meg. Ezért az arcvonalon álló csapatok felváltása három napot vett igénybe, május 15-én kezdődött és május 18-án fejeződött be. (A 6. vadászzászlóaljat az 5. vadászzászlóalj, a 46/2. és a 46/3. lövészzászlóaljakat pedig az 53/1., illetve az 53/2. zászlóalj váltotta fel.) A gyülekeztetett zászlóaljok egyik csoportját (101. dandárt) már elszállították, másik csoportja meg éppen berakott, amikor váratlan esemény történt.

A 46/3. zászlóalj május 15-én azt jelentette a hadosztályparancsnokságnak, hogy a csehek, akik május 10-e után egészen Rimaszombatig szaladtak vissza, ismét megszállták Feledet és legalább egy fél zászlóaljat toltak előre Ajnácskő felé a Gortva-patak völgyében. De a 3. hadosztály kötelékébe május 18-án visszalépett 80. dandár parancsnokát mégis azok a hírek és jelentések nyugtalanították a legjobban, amelyeket a felváltott 46/3. zászlóalj parancsnokától kapott.

A zászlóalj éppen Cereden gyülekezett a felváltás után, amikor Zabáron 27 cseh lovas jelent meg. A zászlóaljparancsnok haladéktalanul egy lovaskülönítményt szervezett és az előremérészkedett ellenségen rajtaütött. A támadás sikerült, a cseheket szétugrasztották. A vállalkozás során elfogott három cseh lovas katona elmondotta, hogy „Domaháza felől jöttek és az volt a feladatuk, hogy kelet felé egy dandárral tartsanak összeköttetést. Azon az úton, amelyiken ők jöttek, gyalogság is jön utánuk, több zászlóalj és tüzérség is. Ezek estére Zabáron lehetnek.” A 3. hadtest parancsnoka ugyancsak 18-án este jelentette a hadseregarancsnokságnak, hogy az „ellenség Pétervására és Apátfalva között cirka négy

zászlóaljjal és tüzéséggel folytatja előnyomulását. Pétervásáron át előnyomuló ellenség délután 8 óráig Terpes környékét érte el. Ez lett tehát az eredménye annak, hogy a hadseregpáncsnokság az északi arcvonal hadosztályainak harctevékenységét nem hangolta össze és ahelyett, hogy a 6. hadosztály sikeres ellencsapásával egyidőben a Rima és a Sajó jobbparti területeit is felszabadította volna — az ellenségnek szabad kezét adott.

Amíg a 93., 28., 75. csehszlovák ezred zászlóaljai, s feltehető, hogy a 32. ezred részei is a Szécsény—Losonc—Rimaszombat körletben lekötötték a vörös csapatok figyelmét, más részei pedig Egertől északra vívtak váltakozó kimenetelű harcot az 5. hadosztállyal — Pétervására irányában a 3. csehszlovák dandár tört előre, hogy főerőivel Kisterenyét elfoglalva a 80. dandárt bekerítse, egy zászlóaljjal pedig Sirok irányában az 5. hadosztályt balról veszélyeztesse. Mint az események menetéből kiolvasható, a 4. csehszlovák dandárnak (Losonc és Rimaszombat között) csak akkor kellett kibontakoztatnia támadását, amikor a 3. dandár már Kisterenyéhez közeledik. De a 3. dandár előnyomulásával egyidőben támadásba ment át a 4. dandár balszárnya is, hogy a két dandár között az együttműködés szorosabb és tökéletesebb legyen. A csapások irányából és üteméből határozottan meg lehet állapítani, hogy a csehek már nem elégedtek meg azzal, hogy a vörös csapatokat egyszerűen visszanyomják és a kiürített területeket megszállják, hanem a vörös csapatok bekerítésére és megsemmisítésére törekedtek.

Május 18-án reggel indult csak meg a csehek támadása, de délelőtt 9 órakor már Pétervásáránál ostromolták az 5. hadosztályhoz tartozó egyik század állásait. Pétervására még a déli órákban elesett, a csehek Kisterenye felé azon a napon mégsem folytatták tovább előnyomulásukat, csupán déli irányban küldtek ki egy erősebb harci csoportot, hogy a 3. és az 5. hadosztály közé beékelődjenek és a két hadosztály harcérintkezését lehetetlenné tegyék. Kisterenye felé csak másnap, május 19-én indultak el. Nádújfalu—Nemti—Kisterenye volt a főcsapás iránya, amellyel párhuzamosan — valószínű a főcsapat oldalainak biztosítása végett — kisebb egységek Mizsérfa és Mátramindszent felé törtek előre.

A főcsapat május 19-én délelőtt elérte Nádújfalut, a jobbszárny Mátranavákot, a balszárny pedig a mátramindszenti vasútállomást. Nem sokkal később a jobbszárny-csoport megszállta a mizsérfaei szénrakodót is.

A helyzet rendkívül kritikus volt. Nemcsak azért, mert Salgótarjánt a bekerítés veszélye fenyegette délről, hanem azért is, mert a 3. csehszlovák dandár előnyomulásával egyidőben a 4. dandár balszárnya is támadásba ment át és május 19-én délelőtt az átkarolással fenyegetett 53/2. zászlóalj visszavonult. Ajnácskő ismét az ellenség kezére került.

Hogy ki lesz a győztes — május 19-én délelőtt még senki sem tudhatta. Minden attól függött, hogy a harcosok megértik-e a helyzet komolyságát, képesek-e egy végső erőfelfejtésre, sikerül-e az 5. hadosztály

csapataival együttműködniök, eredményes lesz-e az 1. hadosztály miskolci ellencsapása, a hadseregparancsnokság küld-e erősítést a salgótarjáni védőszakasz megsegítésére és a vezetést áthatja-e a győzelem gondolata? Az események alakulása azt mutatta, hogy a győzelemnek ezek az előfeltételei megvoltak.

A dandárparancsnokság, hogy a Kisterenye felé előnyomuló ellenségnek útját állja és támadásának lendületét megtörje, valamint a manőverezéshez időt biztosítson, egy századot egy géppuskás-zakasszal és a 6. sz. páncélvonattal Nádújfalura rendelt előre, az 53/2. zászlóalj megerősítésére pedig a hadseregparancsnokság engedélyével a 46/3. zászlóaljat küldte. Amikor pedig a 3. hadosztály parancsnoka a hadseregparancsnokság parancsára hivatkozva a munkászászlóaljaknak Pásztó környékére való áthelyezését rendelte el „további szervezés, kiképzés és fegyelmzés végett“, azt válaszolta táviratában, hogy „a salgótarjáni két munkászászlóalj addig, míg ide más tartalék nem jön, a jelenlegi helyzetre való tekintettel itt nem nélkülözhető“. A szavakat tettek követték, és egy munkásszázad Kazáron át, két munkásszázad pedig Mátra-szálen át ment Homokterenye irányába, hogy a Salgótarján felé vezető utakat lezárják.

Amíg azonban a dandárparancsnokság az intézkedéseket megtette és a csapatok a harcfelelő végrehajtására felkészültek, idő telt el. A Nádújfalához kiküldött 7. század az ellenség térnyerése miatt rendeltetési helyére már nem juthatott el, hanem Nemtinél foglalt védelmi állást. Sikerült is neki ideig-óráig az ellenséget feltartóztatnia, megállítani azonban nem. Délután 6 órakor Kisterenye elesett, Salgótarjánnal a táviró és a távbeszélő összeköttetés megszakadt. A 46/1. zászlóalj, amely éppen vasúti szállításban volt Kecskemét felé, Kisterenye előtt a kocsiból kiszállott, harcbalépett, de a túlerejű ellenséggel szemben alulmaradt és Alsópálfalváig vonult vissza.

Május 20-ra virradó éjszaka kritikus órákat élt át az egész salgótarjáni körzet. Az ellenség kisterenyei előretöréséről szárnyrakapott nyugtalanító hírek hatására, nemkülönben pedig a bányászok állandó harci készültségének következtében a bányák napi széntermelése rohamosan csökkent. Május 18-án 259, 19-én 172, 20-án pedig már csak 76 kocsi szén volt a salgótarjáni bányák össztermelése. Mi lesz akkor, ha a vörös csapatok védelme az ellenség nagy nyomása alatt összeroppan? Reggelre az ellenség gyűrűje nem zárul-e be teljesen Salgótarján körül? A hadseregparancsnokság küld-e felmentő csapatokat? Mi történik a többi frontszakaszon? Ilyen és ehhez hasonló gondolatok foglalkoztattak mindenkit, harcosokat, parancsnokokat és a polgári lakosságot egyaránt.

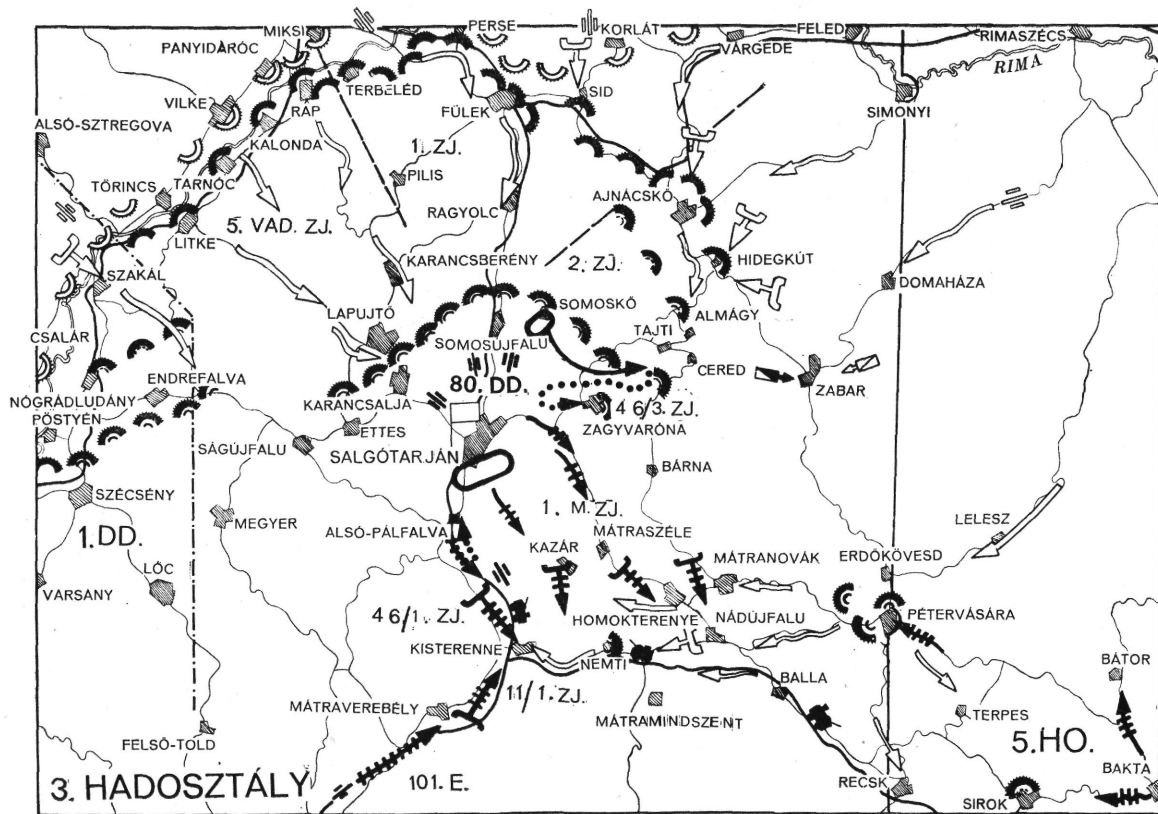
Nem nehéz elképzelni, hogy ezekután milyen nagy örömet keltett a körülzárt városban annak az összekötő-járőrnek a megjelenése, amelyik május 20-án reggel a Szécsénynél védekező 16/2. zászlóaljtól érkezett Salgótarjánba, — hogy a 80. dandárral megszakadt összeköttetés helyre-

állítását után a kijelölt menetvonalon felállított összekötő kocsiallomások segítségével a jelentéseket gyorsan továbbíthassák. De még ennél is nagyobb lelkesedést és derülést váltott ki annak a repülőgépnek a megjelenése, amelyik 20-án reggel a hadseregparancsnokság parancsát hozta. A parancs így szólt: „Pétervására visszafoglalva, Kisterennénél ellenség, délről támadjuk, Starjáni csapatok feladata: Kisterennénél északon és északkeleten azonnal támadni és az ellenséget bekerítve elfogni“.

A hadseregparancsnokságnak ez a parancsa nemcsak a hős város felszabadulásának és a vörös csapatok közeli győzelmének reménységét jelentette, hanem megmutatta azt is, hogy a hadseregparancsnokság szívügyének tekinti az északi arcvonal helyzetének megjavítását és intézkedései nyomán az egész északi frontszakaszon nagyszerű hadműveletek vannak kibontakozóban. Úgy látszik, hogy az események váratlan fordulata a hadseregparancsnokság szemét is felnyitotta, kevesebbet törődött a franciákkal, de annál többet az északi arcvonal helyzetével. A hadseregparancsnokság most már egységes hadműveleti tervben hangolta össze a salgótarjáni, egri és a miskolci védőszakaszban működő csapatok harctevékenységét. Azonnal intézkedett. A 3. hadtestnek szigorúan megparancsolta, hogy Miskolc és a Sajó jobbparti területeinek felszabadítását gyorsan és erélyesen hajtsa végre. Ezzel egyidőben az 5. hadosztály egy ezrednyi erővel Pétervására irányában támadjon és vágja el az ellenségi kisterenyei csoportjának visszavonulási útját. (A salgótarjáni dandár feladata ismeretes.)

A hadműveleteket az 5. hadosztály három zászlóaljának tervszerű előnyomulása vezette be május 19-én este. Másnap, május 20-án reggel az egyik zászlóalj az ellenség hátrahagyott kisebb erőinek megsemmisítése után felszabadította Pétervásárát és a községtől északnyugatra húzóódó magaslatokat megszállta. A frontszakasz két szárnyán a hadműveletek csak ekkor, május 20-án indultak meg. Az 1. hadosztály az ellenség első állásainak áttörése után már sikeresen nyomult előre Miskolc felé, amikor a vörös csapatok a kisterenyei körzetben is rohamra indultak. Délről — a hadseregparancsnokság parancsára közben odaszállított — 11/1. zászlóalj, északról pedig a munkásszázadokkal megerősített 46/1. zászlóalj támadta meg az ellenséget. Hogy a meglepetés még nagyobb legyen, Homokterenyénél a Salgótarjánhoz vezető utak lezárására kiküldött munkásszászlóalj csapott a csehekre.

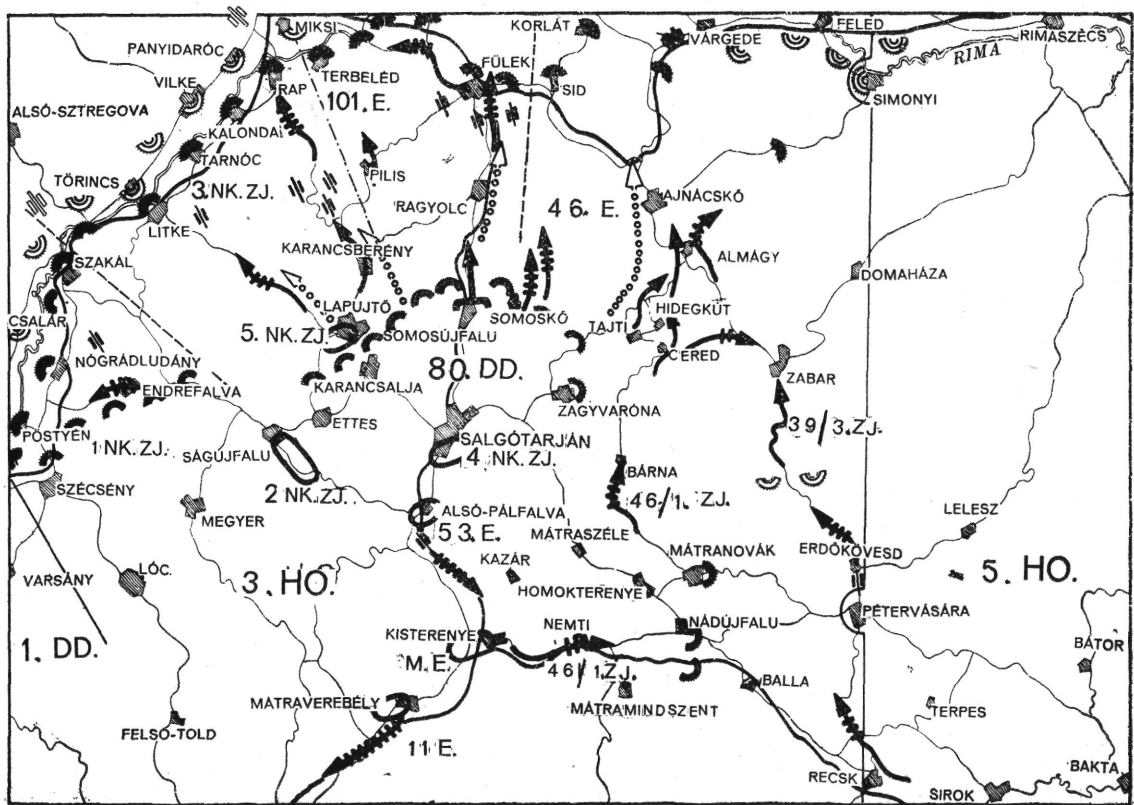
A csehek riadtan védekeztek, de már késő volt, s ha mégannyi erejük is lett volna, az sem ért volna sokat. A lendületesen támadó vörös csapatok és a munkásalakulatok győzelmét már nem lehetett megakadályozni. A cseheknek csakhamar látniuk kellett, hogy „egérfogó“-ban vannak. A csapdából, amelyet maguk készítettek elő, csak nagyon kevesen menekültek meg és a Pétervásáránál álló zászlóalj parancsnoka május 20-án a 3. hadtest parancsnokának azt jelentette, hogy az elesetteken kívül 300 foglyot ejtettek és 35 géppuskát zsákmányoltak.

Nagyszerű sikere volt ez a Vörös Hadseregnek. Nagyra értékeljük a vörös csapatoknak és a munkásalakulatoknak azt a hősiességét, amellyel május első két hetében szembefordultak a Salgótarjánát fenyegető veszéllyel és végül is érzékeny csapást mérve az ellenségre, felszabadították a várost és környékét, de még ennél is nagyobb jelentőséget tulajdonítunk a május 19—20-i eseményeknek. Amikor a város majdnem teljesen el volt zárva a külvilágtól, a csapatokat nem fogta el a csüggeteg reménytelenség, hanem erősen bíztak a győzelemben és kitartottak. Nemcsak azért, mert egy alkalommal már bebizonyosodott előttük, hogy az ellenséget meg lehet verni, hanem azért is, mert már egyszer megkóstolták a dolgozók, a bányászok, a munkások és a parasztok akaratot acélozó szeretetét. Érezték, hogy a néppel összefogva legyőzhetetlenek.

Továbbá, a május 19—20-i hadműveletek az alsó és a felső katonai vezetés érettségéről is tanúbizonyságot tettek. A hadseregparancsnokság, bár hibát követett el, amikor május első felében az északi frontszakasz csapatainak szoros harci együttműködését nem szervezte meg, gyönyörűen fogta most össze valamennyi hadműveleti egység tevékenységét. Minden-egyes intézkedésnek mély értelme volt. Az 1. hadosztály ellencsapásának nemcsak az volt az elérendő célja, hogy Miskolcot felszabadítsa és megjavítsa a helyzetet, hanem az is, hogy az ellenség erőit lekösse és a kisterenyei hadműveletekről a figyelmet elterelje. Amikor pedig a vörös csapatok Kisterenyénél két tűz közé szorították a cseheket, az 5. hadosztály Pétervásárára kiküldönített egységei már készen álltak arra, hogy a visszavonulókat megsemmisítsék vagy fogságba ejtsék. Természetesen a hadseregparancsnokságnak ez a hadműveleti terve is csak papíron maradt volna, ha az egyes feladatokra kiszemelt alegységek parancsnokai nem leleményesek, határozottak és lelkiismeretesek, valamint a harcosok nem bátrak, fegyelmezettek és hősök.

A hadseregparancsnokság persze azt is nagyon jól tudta, hogy a csehek, amikor látják, hogy Salgótarján bekerítésére irányuló hadműveleteik meghiúsulnak és Miskolctól is véres fejjel kell visszavonulniuk, az addig leplező támadást végrehajtó 4. dandárt dobják támadásba a vörös csapatok sikereinek ellensúlyozása végett. Nem tévedett. A csehek május 20-án Szakáltól Galsáig mindenütt átlépték az Ipolyt és Salgótarján felé közeledtek. A tábori őrsök és a főőrszázadok terepszakaszról terepszakaszra haladva vonultak vissza. A dandárparancsnokság, hogy a védelmi vonalat megrövidítse, csapatait a fővédelmi vonalba rendelte vissza. Ezzel egyidőben a Kisterenye—Mátranovák—Pétervására-i körletnek az ellenségtől való megtisztítása és a szomszédos 5. hadosztály csapataival keresendő összeköttetés megteremtése végett a 46/1. zászlóaljat Nádújfalura, az egyik munkászászlóaljat Homokterenyére, a másik munkászászlóaljat pedig Mátranovákra küldte, s ami ezután következett, olyan volt, mint egy jól olajozott gépezet működése. A Salgótarjánhoz

visszairányított 101. ezred zászlóaljai a 46. ezred alegységeivel együtt május 21-én támadásba mentek át. Estére már jelentős sikereket értek el és birtokba vettek minden fontos magaslatot. Május 23-án elérték az Ipolyt és a fülek—feled-i vasútvonalat is. Május 26-án már egyetlen ellenséges katona sem volt az Ipoly—Rima—Sajó vonalától délre.

A Vörös Hadsereg Salgótarján védelmében elévülhetetlen érdemeket szerzett. A vörös csapatok hősi helytállásukkal és ragyogó győzelmükkel csattanós választ adtak a munkáshatalom ellenségeinek, akik május első napjaiban túlzott optimizmussal minduntalan arról fecsegték, hogy a Tanácsköztársaság bukása csak napok kérdése. A csehszlovák burzsoá sajtó is hiába követelt „Egységes cseh-román-szerb arcvonalat!”,³¹ a nagy akarásnak nyögés lett a vége.

A proletárharcosok olyan hősiességről és bátor kitartásról tettek tanúbizonyságot a válságos hetekben, amivel a brutalitásra, gyilkolásra és a harácsolásra nevelt imperialista hadseregek katonái nem dicsekedhettek. Ha akadtak is kishitűek és fegyelmezetlenek azokban a napokban, amikor minden ellenállás reménytelennek látszott, a „hadsereg” szilárdan, bizakodóan állta a vihart. Győzünk vagy elveszünk — erre gondolt a harcos, amikor a túlerővel szemben is felvette az egyenlőtlennek tűnő küzdelmet. Hitvány ember egyikük sem akart lenni. A május eleji munkásmegmozdulások, amikor a gyárak és az üzemek munkásai tízezerrel léptek be a Vörös Hadseregbe és százezrek éltették a szocialista hazát, a munkások hatalmát, a frontnak is nagy lökést adtak. A hátország nemcsak fegyverrel, felszereléssel, élelemmel és katonával látta el a hadsereget, hanem eszmékkel is, amelyek szükség esetén ágyút és puskát pótoltak. Ennek köszönhető, hogy füstbe ment a cseh burzsoázia terve és — Salgótarján szene a Magyar Tanácsköztársaságé maradt.

Ha az északi hadjárat a Vörös Hadsereg nagy erőpróbája volt, akkor a vörös csapatok salgótarjáni és miskolci ellenállása, majd ellencsapása annak főpróbája, kiinduló láncszeme, bázisa. A vörös csapatok hősiessége, a fegyvernemek nagyszerű együttműködése, a hozzáértő katonai vezetés, a ragyogó sikerek és a lakosság tesvéri támogatása készítették a hadseregparancsnokságot arra, hogy az északi ellentámadás hadműveleti tervét kidolgozza, melynek végrehajtása a magyar nép honvédő harcainak egyik legdicsebb fejezete és az igazi hazaszeretet ékes bizonyítéka.

³¹ Josef Kolejka: I. m.